

3/2 ✓

॥बोधायत्रैने धानप्रारतः श्रीरामसमर्थ॥६॥

131 Lb Boudhaya anedhana prarambhe Shree Rama -
Samartha

श्रीगणेशायनमः॥ अथाग्न्याधानं निरूप्यते ॥ तस्य कालः शिशिरवसंतग्रीष्मऋतवः नभमासौ वामा
र्जशीर्षसहमासौ वा स्याधिकारिजातपुत्रः पौर्णमास्यमावास्यायजनीयास्तिययः कृत्तिकारोहि
णी पुनर्वसुपुष्योत्तराफल्गुनी चित्रनक्षत्राणि मृगशीर्षविशाखप्रोष्ठपदश्रवणानुराधा ज्येष्ठा
केचिन् ॥ अत्र रोहिणी मुख्या वैशाखमावास्या या युक्ता मुख्यतमा ॥ ऋतुनक्षत्रपर्वयोगः प्रधानं
रोहिणी युक्तयजनीयोपवसथो वा ॥ तदभावे ऋतुनक्षत्रयोग एव तत्रापि पूर्वपक्ष एव ॥ ऋतुपर्वणे
योगो वा ॥ आर्त्ताधाने तु नक्षत्रपर्वननियमः ॥ सोमपूर्वे तु आधानदिन एव यथादीक्षा भवति
तथा तत्पूर्वकाल एव ॥ एषु अन्यतरत्राग्नीनाधास्यमौनो ब्राह्मणानुज्ञातः सघर्त्तिकः कूष्माण्ड
णहोमगोदानादिभिरात्मानं पावयित्वा पूर्वद्युर्नादींश्चाधानंतरं रात्रौ दक्षशान्तिं प्रतिसरबंधं
वविधाय सोमाधानेन सथक् श्वोभस्ते स्नानपवनमंत्राचममंत्रं प्रोक्षणानि कुर्यात् ॥ ऋत्विज न
श्च स्नानादिचतुष्टयं कुर्युः ॥ ततः पुण्याहं वाचयेत् ॥ तत्राग्निः प्रीयतामिति विशेषः ॥ तत औपासना
ग्नेः पश्चात्साकूलेषु दर्भेषु पत्नीयजमानोऽपविशतः ॥ उत्तरतः पतिर्दक्षिणतः पत्नी ऋत्विजस्तयो

रुत्तरतः प्राञ्जुखाउपविशंति। ततः पत्नीयजमानोजपतः। याः पुरस्तादित्यादिनिविष्टमित्यंतं। त
तः सर्वकामो ग्रीनाधास्य इति मनसा त्रिः संकल्प्य त्रिः रुद्धैर्वदेत्। सोमं पूर्वतु सोमेन यक्ष्यमाणः सर्वका
म इति विशेषः। वरणाहं नृत्विजः प्रत्याह। तन्मरुध्यतां तन्मे स मरुध्यतां तन्मे संपद्यतां कामः भगो मे वोचो
मे ऋत्विजः॥ ततः ऋध्यतां तन्मे स मरुध्यतां तन्मे संपद्यतां काम इति यजमान ओं तथेति वक्ति। अथ त्रिंश्वरणं
असावहमध्वर्यवेण त्वागछामि याजयतु मा भवान् ब्रह्मत्वेन होत्रेण उद्गोत्रेणाग्नीध्रकर्मणे त्यादिना॥
पादाउपसंगृह्य। तत्राश्वलायनो यजमानः स्वराखानुसारेण ब्रह्मादीन् रत्विजो वृणीते। बृंहमा मे ब्रह्मा
समे ब्रह्मा ब्रह्माणं त्वादेव दत्तशर्माणं वृणो इति ब्रह्माणं। ब्रह्मावतो जपति। महं मे वोचो भगो मे वोचो
भगो मे वोचो यशो मे वोचुस्तोमं मे वोचुः कृषिं मे वोचो भुक्तिं मे वोचुस्सहसिं मे वोचुः सर्वं मे वोच इति जपि
त्वा याजयितुं त्वेतु। तन्ममिव नु तन्मा विरातु तन्मा जि चतु तेन भुक्षिषीयेति च जपित्वा ब्रह्मा प्रतिजानीते
बृंहमा स्ते ब्रह्मा स ते ब्रह्मा ब्रह्मा हं ते मानुषः। यजमानो होता रं वृणीते। अग्निर्मे होता सोमे होता होता
रं त्वामुं वृणो इति। होता महन्म इत्यादि जपित्वा अग्निं होता स ते होता होता हं ते मानुष इति प्रतिजानीते।

यजमानो ध्वर्युं वृणीते। आदित्यो मे ध्वर्युः स मे ध्वर्युरध्वर्युं त्वामुं वृणे इति अध्वर्युं तोजपति। आदित्यो दे
वो देवो ध्वर्युः स ते ध्वर्युरध्वर्युरहं ते मानुष इति स्तेना नुमतः कर्मैवाहं करिष्यामि महन्मे वोचो यशो मे
वोचो भगो मे वोचो भगो मे वोचुस्तपो मे वोचुस्तो मं मे वोचुः कृत्स्निं मे वोचो भुक्तिं मे वोचो विश्वं मे वोचुः
सर्वं मे वोचुः सर्वं क। त्याणं मे वोचुस्तन्मामवतु तन्मा विशतु तन्मा जिन्वतु ते न भुक्षिषीये देवो देव मे।
तिस्रो मे सोम मे त्यो तथेति। यजमानो स्मिन्कर्मणा ग्रीध्रं त्वामहं वृणरत्या ग्रीध्रं वृणीते स भविष्यामी
त्याह। बौधायनस्तु यजमानः सर्वाः स्वशाखानुसारेण वृणीते। ते च तथा प्रत्युचुः। अथ यजमानः पदा
ननु समये कांडानुसमये बार्हयेत्। एकविंशतिदर्भमयं विष्टरं त्रिर्निवेदयति विष्टर इति क्रविगुदग
त्रे तस्मिन्नुपविशति॥ अहवर्षसंजातानां विद्युतामिव सूर्यः। इदं तमधितिष्ठामि यो मा कश्चाभिदा
सति॥ यजमानेन पाद्ये उदके त्रिर्निवेदिते दक्षिणं पादं प्रक्षालनार्थं प्रयच्छति ततः सव्यं गंधपुष्पाद्य
न्वितजलरूपे अर्घ्ये त्रिर्निवेदिते। तदंजलिना प्रतिगृह्य। आचमनीये जले त्रिर्निवेदिते सावशेषं तदा
वामति। अमृतोपस्तरणमसीति शुभ्यर्थं पुनरन्येन जलेनावामति मधुमिश्र सर्पिर्मिश्रे दधनि स

पिधाने मधुपर्कं त्रिनिवेदिने आद्रियमाणं तं रक्षते । मित्रस्य त्वा वक्षुषा प्रतीक्षे अंजलिना प्रतिगृह्णाति दे
वस्य त्वा सवितुः । प्रतिगृह्णामि अवेक्षते मधुवाता इति त्वेनो वेक्ष्य सर्वे पाणो कृत्वा नामिकया चांगुष्ठेन च
त्रिः प्रदक्षिणमात्मेऽग्रत देक देशं वसः । वस्त्या गायत्रेण छंदसा भक्षयंतिति पुरस्तान्निमार्ष्टि । रुद्रास्त्वा
त्रैष्टुभेन छंदसा भक्षयंतिति दक्षिणत आदित्यास्त्वा जागतेन छंदसा भक्षयंतिति पश्चाद्दिश्वेत्वा देवा
अनुष्टुभेन छंदसा भक्षयंतित्युत्तरतः । मध्याह्नीत्यात्रिरुत्सिपति भूतेभ्यस्त्वेत्ति त्रिः । ततो मधुपर्कपा
त्रं भूमौ निधायैकदेशं हस्ते गृहीत्वा भक्षयति विराजो दोहोऽसि शुद्ध्यर्थमाचम्य पुनरेकदेशं गृहीत्वा भक्ष
यति । विराजो दोहो मशीय शुद्ध्यर्थमाचम्य पुनरेकदेशं गृहीत्वा भक्षयति मयि दोहः पृथग्यै विराज इति
तृतीयप्राशनसंशेषमशेषं वा । अवशिष्टमुदगुपविष्या यत्रास्यणाय प्रयच्छेद सुवाक्षिपेत् । शुद्ध्यर्थ
माचम्य पूर्वनिवेदिता चमनीयेन संशेषमाचमति अमृता पिधानमसि शुद्ध्यर्थमाचम्या वशो वितेना
चामति सत्यं यशः श्रीमयि श्रीः श्रयतां शुद्ध्यर्थमाचम्य पुनः कर्मो गमाचमनं कुर्यात् । गवित्रिनिवेदि

तायां मातारुः द्राणा मिति जपित्वो मुखे जतेति वैदेहः । यजमानो गंधपुष्पयक्षोपवीतवस्त्रात्कंकारादिभिः
 पूजयित्वा मधुपर्कं गभोजनमृत्विजे दद्यात् । एवं ब्रह्मादिनर्हयित्वा ध्वर्युतछारवयार्हयेत् ॥ इत्याश्रुता
 यनमधुपर्कः ॥ अथ इत्यनंतरं तत्रायं बोधायनमधुपर्कः ॥ यजमानः शुक्लागारमध्ये एरकासने तद्
 गदशामहंतं बहुगुणं वास आसीर्य तत्र प्राङ्मुखं वृत्तमृत्विजमुपवेश्य तस्यैवागारस्यैवानदिशि प्रा
 गेषु स्थूलापिधानसहितं कांस्यपात्रं चतुरः कूर्चान्दधिमधुघृतमापः पयश्च पृथक् पात्रेषु वस्त्रयुगं
 कुंडल युगं भोजनपात्रं स्रगलं करणीयमुदकुंभं प्रोक्षणीपात्रं उदपात्रं ब्रीहिन्यवान्वा इत्यादि साद
 येत् ॥ यस्यागोर्मधुपर्कार्थं पय आनीतं तां दक्षिणार्थं चान्यासनिधापयेत् । पवित्रं कृत्वा । प्रोक्षणीपा
 त्रमुत्तानीकृत्य प्रोक्ष्य तस्मिंस्तिरः पवित्रं मय आनीय त्रिरुस्रयान्यानि पात्राण्युत्तानीकृत्य त्रिः प्रोक्ष्य
 कांस्यपात्रं कूर्चं पयित्वा तस्मिंस्तिरः पवित्रं मध्वानीय दध्या नयति । अनंतरं घृतमानीय पय आन
 यति । ततोप आनीय वर्षयि सौतेजोमयो नापि धाय कूर्चमृत्विजे प्रयच्छति कूर्चः कूर्चः कूर्च इति ऋत्विक्
 सुकूर्च इत्युक्त्वा प्रति गृह्यप्रदक्षिणं परिभ्राम्य तमासेन स्याथ स्तात्प्रपंचपुरस्तादुपगृह्णाति । राष्ट्रभदस्यावा

यस्यसंदीमात्त्वघोषमिति यजमान उक्त्वा त्रेअप आनीय कूर्वाभ्यामधस्तादुपरिष्ठाञ्चपरिगृह्णापाद्या आपर
तिप्राह। ऋत्विक् कृता अभिमंत्रयते आपः पादावनेजनीर्द्विषेतं नाशयतुमं॥ अस्मिन्कुले ब्रह्मचर्यस्य सा
नीति ततो दक्षिणपादं पूर्वप्रसारयति ततो वामं स्त्रीप्रक्षालयति पुमानभिषिञ्चति। विपरीतं वा। ऋत्विक् पा
दाववनेक्तुः। पाणी संमृशति। मयि महो मयि भोर्गमयियश इति अपउपसृश्य। आत्मानुरो अभिमृशति।
मया द्रियं वीर्यं मित्यपसृशति। यजमान पात्रांतरेप आनीय ब्रीहिरियं वैर्वा संमिश्र्य कूर्वाभ्यां परिगृ
ह्णाहर्णीया अप इति प्राह। ऋत्विक् कृता अभिमृश्य ब्रूयात्। आमागन्य शसावर्चसा संमृजयसा तेजसा च।
तमा प्रियं प्रजानां कुर्वन्निधिपतिं पशूनामिति यजमान स्तासामेकदेशं ऋत्विगां जलावनयति। ऋत्वि
यानीयमानमेकदेशं मनुमंत्रयते। विराजोसि विराजादोहं मम पद्या च विराजः। यजमान स्ताः पराची
र्नयिमाना आपो नुमंत्रयते समुद्रं वः प्रहिणोम्यक्षिता स्वां योनिमपि गच्छ॥ अष्टिद्रः प्रजयाम् यासे
मापरासे विमस्य इति पुनरपि पात्रांतरेप आनीय कूर्वाभ्यां परिगृह्णोपस्तरणीया आप इतिः प्रत्याह।
ऋत्विक् कृता आदाय अमृतोपस्तरणमसीति सकृन्मंत्रमुक्त्वा त्रिःपिबेत् तद्दिः परिमृजेत्। आचमनशेषं समा

पयेत् । यजमानकूर्वाभ्यामधुपर्कपात्रं । परिगृह्य मधुपर्क इति प्राह । ऋत्विक्त्तमनुमंत्रयते । त्रये विद्याये यशोसी
 यशोसी ब्रह्मणे दीतिरसि । तं प्रापयं प्रजापतौ कूर्वाभ्यां द्विपतिपशूनां इति । तमुक्त्वा भ्यां हस्ताभ्यां प्रसिद्धा
 मिति । पिधानदुरीकृत्य तत्र किंयितृणादिकमापतितमे गुष्टे नापकनिष्ठिकाया चोपसंगृह्य नैऋत्यां दिशि नि
 रस्यति । निष्ठाविधं । कृतामियाते घोरास्तनस्तया । तमाविशयोस्मां । देवियंच वयं द्विष्म इति अपउपसृ
 श्य सर्वभिरंगुलीभिर्भिश्च कृत्य प्राश्नाति । यन्मधुनो मधव्यं परममनाद्यं वीर्यं तेनाहं मधुनो मधव्येन पर
 मेणान्नाद्येन वीर्येण परमोन्नादो मधव्यसानीति सकृदेवमंत्रमुक्त्वा त्रिः प्राश्नाति प्राशितमनुचत्रिः पिब
 ति ॥ शेषमात्मनः प्रियाय दद्यात् यजमानः पात्रांतरे पानीयकूर्वाभ्यां परिगृह्य पिधानीया आप इति प्राह ऋ
 त्विक्ताः पिबेदमृतापिधानमसीति उदङ्मुखं पूर्ववदावम्य प्राञ्जु ख उपविशेत् ॥ यजमानः कृतांजलिगौ
 रिति दर्शयति ऋत्विक्कृगोरस्य पहतपाप्मापपाप्मानुंदममात्रा मुष्य च ॥ इति यजमानस्य षष्ठ्यंतं नाम ग
 ह्नातितामुत्सृज्य अनुमंत्रयते ॥ गौर्ये नुर्भव्यामातारुद्राणामिति पिबतु दकं तृणान्यत्वो मुत्सृजतेति । यज
 मानः । मिशान्नं सिद्धां अभूतमिति प्राह । ऋत्विक् सुभूतमित्युक्ता तदनुमंत्रयते ॥ भूतं सा विराट् तन्माक्षा

मितमेतेशीयतन्मुर्ध्वाओं कल्पयतेतिततश्चतुरोनानागोत्रान्ब्राह्मणाभोजयतेतिब्रूयात्। तेषुभुक्तवत्सुभो
न जेपात्रेअन्नमस्माउपरंतितदंतिकुप्राप्नाति। विराजसिविराडन्तंविराद्विराजोमयिधेहीति। यजमानः
आचांतायत्विजेवस्त्रयुगंकुंडलयुगंदोग्धीगांस्त्रगलंकरणानियथासंभवंदयात्। बौधायनब्रह्मादीना
मप्ययन्नेवबौधायनमधुपर्कः॥ ॥अथाभ्यायतनं॥ ॥इष्टदेशेदीर्घचतुरस्त्रंसमचतुरस्त्रंवाप्राग्दक्षि
णद्वारद्वययुक्तंअगारंपरिकल्पयतन्मथेगार्हपत्यस्यायतनंपदंपंचदशांगुलंद्विपदस्त्रिपदोवाप्रक्रमः।
एकपदोपीतिकेचित्। द्वादशांगुलःप्रदेशचतुर्विंशत्यंगुलेरतिः। गार्हपत्यमध्यादारभ्यद्वादशप्रक्रमेद्वा
दशपदेवाप्रक्रमाष्टकेपदाष्टकेवाआहवनीयमध्यः। एषामन्यतमायामांतरज्जुंपंचधाषोढावासंभुज्य
षष्ठंसप्तमंवाआगंतुकंसंयोज्योभयतः। पाशांकृत्वापुनःपंचधासंभुज्यअपरस्मादेताद्वागद्वयोनिते लक्षणे
कृत्वागार्हपत्याहवनीयमध्यशंकौः। पाशौप्रतिमुख्यलक्षणेगृहीत्वालक्षणेदक्षिणाकृष्यलक्षणेशंकुनि
हन्यादेवमुत्तरतार्जवार्यंदक्षिणशंकौः। रुदग्द्वादशतिलाधिकंगुलद्वयेशंकुनिहन्यात्सदक्षिणा
नेर्मध्यःपंचदशांगुलंरज्जुमुत्तयतः। पाशांकृत्वाएकंपाशंदक्षिणाग्रिमध्यशंकौप्रतिमुख्यतयारज्वामंड

लंपरिलिखेत्तमंडलस्यांतरेखामंडल्योः संसर्गप्रदेशोनियम्योत्तरं पार्श्वमुत्तरजेतद्वशिष्टदक्षिणाग्रेरा
यतनं भवति पंचधाभ्यस्तारज्जुं विपर्यस्य लक्षणे गृहीत्वा उत्तरतश्चाक्ष्य लक्षणे शंकुं निहन्यात् । स उत्तरो ग
हपत्यमध्यशंकां भुजयतः पाशां सार्धत्रये दशांगुला यामारज्जुं प्रतिमुच्यत यामंडलं परिलिखेत्तद्गार्हप
त्यस्यायतनमाहवनीमध्यशंकोः पश्चात्पुरस्ताच्चानुपस्थं प्रादेशमात्रे शंकुं निहन्यादरत्निद्वया यामा
रज्जुमुभयतः पाशां कृत्वा न्यतरस्मात्पाशादारभ्य द्वादशांगुले द्वादशांगुले चलक्षणे कृत्वा हवनीयपूर्वा
परशंकोः पाशौ निधाय द्वितीये लक्षणे गृहीत्वा दक्षिणाक्ष्य प्रथमे लक्षणे शंकुं निहन्यादेवमुत्तरतो
रज्जुं व्यस्यस्यैवं दक्षिणत उत्तरतश्चतुरस्त्रमाहवनीयायतनमाहवनीयस्यापरस्माच्छंकोर्दक्षिणत उत्तर
तश्च द्वात्रिंशदंगुले शंकुं निहन्यात्तत्रोत्पादवनीयस्यापरस्माच्छंकोर्दक्षिणत उत्तरतश्चतुर्विंशत्यंगुले
शंकुं तावत्सौ दक्षिणश्रोत्रं सान्तरालं रज्जुं द्विगुणमुभयतः पाशां मध्ये सलक्षणां कृत्वा दक्षिणश्रोत्रं
सशंकोः पाशौ प्रतिमुख्य लक्षणेन दक्षिणाक्ष्य लक्षणे शंकुं निहन्यादुभौ पाशौ समस्य लक्षणां शंको प्र
तिमुख्यमध्यलक्षणेन दक्षिणश्रोत्रं शंको रारभ्य दक्षिणां सशंकुं परिलिखेदेवमुत्तरं पार्श्वं परिलिखेदेवंप

५

वैमपरं च पार्श्वं स्वप्रमाणं द्विगुणरज्जापरितिरिखे तत्संनमनं यदि त्वत्प्रायसी भूमिस्तदा षण्मणवत्स्यंगुलनिहि
तशंकोर्दक्षिणोत्तरयोरंजसाद्युतद्वयेन मत्स्यावुत्पाद्य तदार्जवेनोभयतो द्वात्रिंशदंगुलेशं कू निहत्या तेष्वो
प्येवमाहवनीयस्यापरस्माद्यं कोर्दक्षिणोत्तरयोश्चतुर्विंशत्स्यंगुलेशं कू तावं सौ यद्वा षण्मणवत्स्यंगुलं रज्जुं
द्वा दशधा संभुज्य आगंतुकत्रयोदशान् चतुर्दशपंचदशेषु चिह्नयित्वा अष्टादशोपाशं विधाय त्रयोदशोपाशं
यथा पुरस्ताद्भवति तथा षण्मणवत्स्यंगुलनिहिताहवनीयापरशंकोः पात्रौ प्रतिमुख्यत्रयोदशेन दक्षिणो
त्तरयोरारुह्य चतुर्दशान् कू निहत्या तेष्वोपाशौ व्यत्यस्य त्रयोदशेन दक्षिणोत्तरयोरारुह्य पंचदशे
शं कू निहत्या तावं सावेवं वेदिं विधाय धाय सर्वतः संनमये दक्षिणोत्तरं पंचशंकोरं जसा दक्षिणतस्तं
तरालद्वादशान् त्रेन शं कू निहत्या तयोरागंतुकत्रयोदशान् शायिकामुभयतः पाशान् रज्जुं प्रतिमुख्यतया द
क्षिणं पार्श्वं परितिरिखे देवं सर्वतः प्राकृतां द्वांगुलाधिकं प्राकृतयोरेव प्रतिमुख्यपरितिरिखे दित्यपि क
श्चित्। एषा दशपौर्णमासिकी वेदिः ॥ प्रागेव यज्ञपात्राणि संपादनीयानि तेषां लक्षणा न्युच्यंते ॥ हस्त्याश्

हंसमुखवायसपुष्पानामन्यतमाकारासेचनवत्यः प्रादेशारत्नीबाहुनामन्यतमायामास्त्वकृष्णानासेचन
 वस्योवृक्षमलदंडाअग्रासेचनाआयामार्धदंडाअवशिष्टायामार्धयथाशोभंनिचतुःपंचाष्टांगुलबिल
 युक्ताअवशिष्टाग्राअग्निहोत्रहवणीजुहूपभृत्क्रवस्वसाहोमहवनीएषदाज्यग्रहण्याद्याबाहुमात्री
 पुप्रादेशमध्येविलाग्रेसंपाद्यावशिष्टोदंडः कार्यः सुवस्वरत्निमात्रांगुष्ठपर्वमात्रं वृत्तबिलो धृष्टि
 मेक्षणेअरत्निमात्रेचतुरंगुलंविस्तृतसमाग्रेउत्तरचतुःप्रादेशारत्निद्वारत्नन्यतमायामं तदर्थविस्ता
 रतदायामत्रिगुणोसुलेसेः प्राशिचहरणंप्रादेशामन्त्रंगेकर्णकृतिचतुरंगुलदंडं ॥ स्याः खडाकारश्च
 तुरंगुलविस्तारोरत्निमात्रमसाः प्रादेशमात्राश्चतुरंगुलादंडाअष्टांगुलचतुरस्रबिलाः शम्पाः ष
 ट्त्रिंशदंगुलाष्टांगुलकुबहापात्रीदारुपाआवरत्नीमात्रेचतुरंगुलदंडावशिष्टबिलेगोदोहनंचतु
 रंगुलदंडं प्रादेशमात्रमष्टांगुलवर्तुलबिलंपिधानमपितादृशंदंडरहितंक्रवाग्निहोत्रहवण्यैवैकं
 कस्यौजुह्वसाहोमहवनीप्रचरण्यः पात्राश्चउपभृत्एषदाज्यग्रहण्यावाश्वथ्योस्फ्यशम्यासुव

६

प्राशिन्नमुसलानिखादिराणांतराण्यपि हेमार्थानिवारणानि सौमिकाश्च मसानैव्यग्राधा औदुंबरावा
सौमिकगृहदधिधर्मधानी यप्रवर्ग्यपात्राण्योदुंबराण्यन्यानि कर्मविशेषानियतानि तत्प्रकरणे वक्ष्येते
आरण्योऽध्यायान्काले यथाशुक्ले भवतस्तथा पूर्वमेव संपादनीयेतत्राप्येविधिः आधानात्सर्वशरदिहे
मंते वा पूर्वस्मिन् दिने कृतमंगलः पुण्याहं वाचयित्वा ग्रामाद्बहिः प्राचीं वादिशामुपनिष्क्रम्य यत्र कु
त्र विद्याश्चेत्तत्प्ररोहो नातिजरो ठे श्वक्षवृक्षः शमीगर्भो वा अशमीगर्भो विद्यते तत्र गत्वा चतुरंगुलोत्सेधे
द्वादशगुलविस्तारे षोडशगुलायामेव पि वा सर्वतः प्रादेशमात्रे चतुरंगुलोत्सेधे अधरोत्तरारणी
आहरेत् अरण्योत्तराधरभावो विदारितवृक्षस्कंधोत्तराधरभागनिबंधनो विदारिते यथेष्टमुत्रारण्यात्
प्रत्यभागात् प्रजननशं कुंकुर्यात् उत्तरारण्यवसाने अधरारण्येव कुर्यात् ॥ ॥ अथाध्वर्युदियेज
घ्नेन गार्हपत्यस्य नमुपविश्य जपंति इडादेव हूर्मनुः मदं त्वित्यध्वर्युस्त्वयमादाय यजमानपत्नीभ्यां
सह वेद्युत्तरावंतरेण प्रपद्यजमानेनान्चार्यो गार्हपत्यस्या यतनमुत्संतीति ॥ उत्सं यमानमस्या

म
 अमेध्यापपाभानंयजमानस्यहंतुः शिवानः संतु प्रदिशः श्वतस्त्रः शंनोमातापृथिवीतोकेसाता । इतिअथैनमिद्विबो
 क्षति ॥ शंनोदेवीरभिष्टय आपो भवंतुपीतये । शंयोरभिस्त्रवंतुनः । इति एवमन्वाहार्यपचनमाहवनीयं च । उद्धननादि
 विराजक्रमोपस्थानांतं सर्वे सहयाजमानं । अंतर्वेद्यानुपस्येणरापितान्यार्थिवा न्वानस्य सांश्च संभारानेकैकेनयजु
 षासेभरंति । वैश्वानरस्य रूपं पृथिव्यां परिस्त्रसा । स्योनमाविशंतुनः । इतिसिकताः । यदिदं दिवोयददः पृथिव्याः संज
 तानेरोदसीसंब ॥ स्रवतुः । उषां कृत्स्नमवतु कृत्स्नमपाइ हो भयो यज्ञिय मार्गमिष्टाः । इत्यपान । उतीः कुर्वाणोयत्पृथि
 वीमचरेणुहाकारमारुवरूपं प्रतीत्य । तत्तेन्यक्तमिहसंभरंतः शंतं जीवेमशरदः सर्वाः । इत्यारुत्करं । उर्जं पृथिव्या
 रसेमाभरंतः शंतं जीवेमशरदः पुरुषीः । स्त्रीभिरनुविजं गृहा सुश्रोत्रं तउर्यव धिराभवामः । इति वल्मीकवपौ ॥ प्रजापति
 सृष्टानां प्रजानां सुधोपहृत्यै सुवितं नो अस्तु । उपप्राभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः स्तदं गृहेभ्योरसमाभरामि । इति स्तदं । यस्यरु
 पेविभ्रदिमामविदुहाप्रविष्टाः सरिरस्यमध्ये । तस्येदं विहतमाभरंतो छंबद कारमस्याविधेम ॥ इति वराहविहिते ।
 यत्तुर्यपश्यत्सरिरस्यमध्ये उबीमपत्रयज्जगतः प्रतिष्ठां । तस्युक्तरस्यायननादेजातं पणं पृथिव्याः प्रथनं हरामि ।
 इति पुष्करपर्णं ॥ याभिरदं हज्जगतः प्रतिष्ठा मुक्शमिमां विश्वजनस्य भर्त्री । तानः शिवात्रकैराः संतु सर्वाः । इति शर्कराः ।
 अग्नौ रतश्चंद्र हिरण्यमद्वाः संभरंतमृतं प्रजासु । तत्संभरंतुत्तरं तानिधायाति प्रयच्छंदुरिति तरेयमिति त्रीणिराजतानि

श्री निसौवर्णः श्री तिषट्शकला निवधाति । अश्वो रूपं कृत्वा यदः श्वयेतिष्ठः संवत्सरं देवेभ्यो नित्याय । तत्ते न्यक्तमिह सं
 भरं तशतं जीवमश्वरदः सर्वा राः । इत्यश्वयं धुर्जः एधि व्याभध्युधितो सिवनस्पते शतवत्सो विरोह । त्वया वयमिषमर्जं
 हतौ मदतो रायस्येभिण समिषामदेम ॥ इत्यौ दुं वरं ॥ गायत्रिया द्वितीयमाणास्य यत्ते पर्णमपतत्तीयस्यै दिवोधि । सोयं
 पर्णः सोमपर्णा द्विजा तस्ततो हरामि सोमपीयस्यावरुध्यै । देवानां ब्रह्मवादं वेदतां यदुपाशृणोः सुश्रवा वै श्रुतोसि । त
 तो मामाविशतु ब्रह्मवर्चसं तत्संभरं स्तदवसंधीयसाक्षात् । इति द्वाभ्यां पर्णं ॥ यया ते सृष्टस्याग्नेर्हृती मशमयत्प्रजा
 पतिः । तामिमामप्रदाहाय शमी ५ शांत्यै हराम्यहं इति शमी । यत्ते सस्य यतो विकंक तं भाओर्जं जातवेदः । तया भासा संमित
 उरुं नो लोकमनुप्रभाहि । इति वैकंकं । यत्ते तां तस्य हृदयमाच्छिदं जातवेदो मरुतो द्विस्तमयित्वा । एतत्ते तदशनेः संभरा
 मिसात्मा अग्रे स हृदयो भवेह । इत्यश्वानि हतं । वित्रियादश्वयात्संभरता वृहस्यः शरीरमभिसंस्तुता रूपा । प्रजापति
 नायज्ञमुखेन संमितास्ति स्त्रस्त्रिवृद्धिर्मिथुनाः प्रजात्यै । इति वित्रियाश्वयसामिधः । याते अग्रओजस्विनी तनूरो
 षधीषु प्रविष्टा तां तद्दसंभरामि । इति मुंजकुलायं । अश्वया इव वाहा द्विजा तामने सनं यज्ञिया २ संभरामि ।
 शांतयोनि २ शमी गर्भमग्नये प्रजनयितव्ये । यो अश्वयः शमी गर्भ आरुरोहते सवो । तं ते हरामि ब्रह्म गायज्ञियैः
 केतुभिः सह । इति द्वाभ्यामरणी । युज्ञिये केतुभिर्मितिसर्वाण्यपि पात्राणि । यजमान आश्वलायनश्वेत् । यो अ

श्वश्रुः शर्मगर्भआरुहलेखचो॥ तंवाहरा मि ब्रह्मणा यज्ञियैः केतुभिः सुहेति द्वितीयोपि मंत्रः॥ यद्यनेनातु पूर्व
साहनेन संभरतान् पुनरपि प्रत्येकं संभरति प्रति संभारं पुनः संभरयामि च॥ यत्ना समभरं जान वेदो यथा शरीरं भूतेषु च
क्तं। स संभरतः सौदशिवः प्रजाभ्युक्तं नो लोकमनुने विविद्वान्। इति। ततो मुंजकुलाय वित्रयाश्वयै हिरण्यरजतकला च
रणि व्यतिरिक्तं सभारस्येधां विभज्य निदध्यात्। अथ गोपित यज्ञः। अध्वर्युः प्राञ्जुत्वा सीनस्य यजमानस्य द
क्षिणगोदानदेश उर्ध्वं प्राणित्रीणि दर्भं पिंजूलानि निधाय। केशवपनादि नखनिहंत नोतं करोति वपेत् प्रदेवेन
सवित्रा प्रकृतो ब्रह्मणा स संशितो ह इति यजमान उक्त वपन देशमाभिमंत्रयते। यानि मरुत उर्ध्वं लोमानि तानि मेख
सयेत् स लिपित्या अपिमंत्रवर्जं केशव्यतिरिक्तोपपक्षादिवापनं। यजमान मुदकुं भेनाभिषिंचन्वाचयति।
म इमा आपः शिवाः संतुह कृतं प्रवहंति मे। शुधाः प्रयुंजी महि क्रतूनि ति। तुलसीपत्नी स्नापयति स्नातौ पत्नी यजमानौ
प्राग्देशं गत्वा हतं वासः परिधाया लंघ्यं जाते। अथाध्वर्युः यजमानमेक विंशत्या दर्भं पिंजूलैस्त्रेधा विभक्तैः शिरो
नाभिं गुल्फं च पावयित्वा दपात्रमादाय यजमानपत्नीभ्यां सह नैऋतीदिशं गत्वा चतुष्पथे उदपात्रे आत्मानमवेक्ष
माणं यजमानं पत्न्या मपि आत्मानमवेक्षमाणायां ब्रह्मणि दक्षिणा त आसीने वाचयति। सिंहे मे मन्युर्व्याघ्रे मे
नरायो वृके मे रुद्रश्चेमे घसिर्धन्वनि मे पिपासा राजगृहे मे शनयाश्मनि मे तं दिग्दिभे मे रिशः शाल्यके मे द्वाक्षि

६
यजमान

श्रेमेवेयथुः कुर्ममंगरोगो बस्तेमेपसर्पाप्रियेमेमृत्पुभ्रातव्येमेपाप्रा सपत्नेमेनिर्ऋतिर्दुष्कीर्तौ मे व्यथिः परस्वामिमे समृद्धिः
 स्वदेमभ्रातिर्जन्मयेमभ्रांध्यंगौरेमेबाधिर्यमक्षेत्रोको गोधायांमेस्वेदो जरायांमे हिमः कृच्छ्राकुनौ मेभीरुताकत्रोमेपापैर्गंध
 के उत्तमेस्वभ्यशक्तेमईर्ष्यामर्कटिमेदुर्ऋतिः कुललेमेमं स्यात्कुललेमेप्रध्योष्ट्रमेतृष्णः क्रूर्यमेश्रमो व्यामभ्रांध्यकोशो
 मेगंधः कुमायांमेऽंकारः स्रक्करेमेकूदधुः पृदाखुनिमेस्वप्नोजगरेमेदुस्वप्नो विद्युतिमेस्मयशो लोभायांमेकूदः शूल
 नेमेपापालक्ष्मीः स्त्रीषुमेनृतंमजासु मेकर्कशो ब्राह्मणे मईत्याभ्रदेमेस्त्रियंवैश्यमेकर्मरुत्संराजन्यबंधुनिमेज्ञानंनि
 वादेमेब्रह्महत्याकलिंगेमेक्षः वंधुरुत्तलेमेविलासउद्रिणिमेवमनिः किंपुरुषेमेरोदोदीपिनिमेनिष्ठपदुस्तिनिमेकि
 लासः श्रुतिमेदुरिप्रश्नावन्येषुमेम्लेच्छो विदेहेषुमेशीपयो म हावैषेषुमेग्लौर्मजवत्सुमेतप्रादुंदुभौमेकाशिकाश्वा
 कुसुमेपितंकलिंगेषुमेमेधमश्वतयंमिप्रजस्तापुंश्चल्यांमेदुश्चरित्रमारुनिमेदंतरो गोमर्दि कायांमेस्वच्छः श्रुके
 मेहरिमामयूरेमेजः यावृषे मेजरावाषेमेपापवा दोसु मेभ्रमो ब्रह्मो ज्ञेमेकिल्विषं । अपेहिपाप्मन्युनरपनाशि
 नोभवानः पापंस्तु कृतस्यलोकेपापंधेह्यविहृतो योनः पाप्मज्जहातितमुत्ताजहिमो वयमन्यत्रास्मन्नविशता ५
 सहस्राक्षोभमर्त्यो यो नो देहि सरिष्यतु यमुद्दिप्सस्तसुजहीति । अथेता आयोजं लिनो परं हंति सुमित्रान आपमो

८५

धयः संत्वितिने क्रुती दिशं प्रतिक्षिपति दुर्मित्रास्तस्मै भयास्तुर्येस्मिं द्वेष्टियं च वयं हि प्रशति पात्रं परास्यापउपस्य श्या
 नवेक्षमाणाय धागतं सर्वं प्रदक्षिणमावृत्त्या गत्य हस्तपादान्प्रक्षाल्या वमनं कुर्युः। अथाध्वर्युः पवमानः सुवर्जन इत्ये
 तमनुवाकं यजमानं वाचयन्नात्मानं पत्नी यजमानं वाङ्मिः प्रत्यु वंप्रोक्षति। अथ यजमानः। प्राचीनावीती गोपित्य क्रं क
 रिष्य इति संकल्प्य लोकि कमग्निमन्वाहार्यपचने प्रणीयु च लघित्वा परिस्तीर्य पवित्रे कृत्वा आज्यस्थालीं स्नुवं च साद
 यित्वा प्रोक्ष्याज्यं स्मार्त्तवत्सं कृत्वा न्वाहार्यपचनस्योत्तरतः सादयति॥ चतुरउदकुं भानौ दुंबरीदवीं दक्षिणतो ग्रेः स
 रुदाणि नंबर्हिरेरकोपवर्हणे अंजनाभ्यंजने पात्रांतरे आज्यं ५ स्प्यंदशा व्यतिरिक्तं सुप्रक्षालिते उलूखलमुस
 लेहस्राजिनं श्रपंचरुस्थालीमेक्षणमाज्यस्थालीं प्रोक्षणीमिति। एरकादीनां दक्षिणतो द्यौर्तौ स्थलमधि देवनस्थानं कृत्वा
 स्नेहोदस्यावोक्ष्य एकोनपंचाशत्संख्याकानक्षान्वेभीतकां निधाय तदक्षिणतः पिंडं निर्वापकाने स्फेधेन द
 क्षिणापवगां रैखां करोति। अपहृता असुरारक्षाः सिपिशवा ये क्षयंति पृथिवीमनु। अन्यत्रे तो गच्छंतु यत्रैतेषां गतं म
 न इति। अथैनाम द्विरवोक्षति। उदीरता म्वरउत्परासु उन्मथ्य मा पितरः सोम्यासः। असुं य ईयुर रका क्रतुज्ञास्ते नो वं
 तु पितरो हवे धिति। अथो म्नुकं म्नुकमारुते य आदरा नाः स्वधयानवा निपि आलि रूपाण्य सुराश्चरंति। परापुरो निपु

च सादयि
 त्वो

शेये भरं स्य ग्रिष्टान् स्मा श्रणु नोक्तु यज्ञादिति । तेनोद्धतं देशमभिनपति । अग्निः पावकः सुदिनानि । कृत्वन्नितो सुरासु
 दता हूरमो कसः । पितृणां ये वर्णं कृत्वहं भागमिच्छंते इति । ३. मुकुमग्निसमीपे पृथुः दध्यात् । अस्मिन्नाज्यवेतुं प्रश्नोत
 यति । तत उद्धते बदेशे दक्षिणां ग्रं बर्हिस्तृणानि । सरुदा छिन्नं बर्हिरूणां मृदुरेयानं पितृभ्यस्त्वा स्तृणाम्यहं । अस्मिन्त्सी
 दंतु मे पितरः सोम्याः पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः सह । अथ बर्हिर्हं स उधाय प्रांजलिः प्रहो दक्षिणा मुखः पि
 तृनावाहयति । ३. दीराणां इह संतु नः सोम्याः पितरः पितामहाः प्रपितामहाश्चानुगैः सह । असुंगमाः सत्ययु
 ज्ञो वृकाः सभानो हवं पितरो द्यागमंतु । इह गच्छं तु पितरो हविर् अन्तवे । अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्य मावीरः प्रमाणुषे
 नक् । इति बर्हिर्निधाय पितृणां पुरस्ताद् दक्षिणतो वा एरकोप बर्हिणे दक्षिणोत्तरे निदधाति । आसनं शयनं च मे
 तयोः सोम्याः स आगताः । व्रियज्जनाय नो भूत्वा शिवाभवथ शंकराः । इति एकैकं दकुं भार्येन तृष्णं पित्रुं लक्ष्मं मर्जयति । नो
 अथैभ्यः पानान्याहारं विमधुपानं क्षीरपानं सक्तुपानं मेषामन्यतमह । सक्तुपानमद्भिः पयसा वा मिश्रितं भवति ।
 एकैकं च पात्रद्वये संभरणाय । तत्र षट्सु द्वयोर्वा त्रितयमेकं वा ब्राह्मणेभ्यः । अवशिष्टं त्रितयमेकं वा प्रत्येकं त्रि
 धा कृत्वा एतद्दः पितरः पानमेतद्दः पितामहाः पानमेतद्दः प्रपितामहाः पानमिति न वक्तव्यं त्रिर्वा दद्यात् ।

बर्हिषि ४

पूर्वमार्जितशेषेणोदकुम्भेन तल्लीमर्जयति। अथासाहितानि शान्परितश्चत्वारः पितापुत्राः पूर्वादिप्रादक्षिण्येन यथा
 ज्येष्ठमुपविशन्ति। अनुजो तश्चैदुत्तरदेशे। तत्र द्वादशाक्षान्पिता कर्षति। एवं ज्येष्ठानुजौ ते त्रयोविजयिनः। समसंख्या
 कर्षणात्। अवशिष्टांस्त्रयोदश कनीयानां कर्षति सपराजितो विषमसंख्या कर्षणात्। अथ यदि द्वौ पुत्रौ स्यातां
 तदा पिता वतुर्विशति अक्षान्। द्विराष्टस्याहरेत्। अथैकः पुत्रस्तदा जाया तृतीया अत्रापि द्विरायामः पिता। पुत्रो
 द्वादशाक्षान् कर्षति त्रयोदशाक्षान्भार्येतिसापराजिता पुत्राभावे जायापती एवं प्रत्येकं द्विवारमाकर्षतः। अत्र
 पिभार्यैव पराजिता भवति। कृतं कृतमिति मंत्रमुच्चारयन्तो क्षान्कर्षति। कृतं कृतमिति पराजितो जपे द्वादश तावसा
 ने सर्वेषां जप इत्यन्ये। एवं वारत्रयं कृत्वा द्यूतभौदे नरस्युक्तोत्तिष्ठति। यदा पराजिता वशिष्टेषु पुनः पुनर्द्यूतप्रसंगे
 नावशिष्टानामपि पराजयः पितैव विजयी जितमोदनं निर्वपति पितृभ्यस्त्वा पितामहेभ्यस्त्वा प्रपितामहेभ्यस्त्वा उ
 हमुपाकरोमीति सकृदेव। प्रोक्षति पितृभ्यो जुष्टं प्रोक्षामीति। निर्वपि प्रोक्षणे तल्ली वाहसा जिन उलूखल मुस
 ले निधाय वहस्य सुफलीकृतान्प्रक्षाल्य तंदुलोदकं पात्रांतरे निधाय वरुमाज्यं वापिश्रित्योभयं पर्यमिक्ष
 त्य वरोरुपरि शतं यथेष्टं प्रभृतमाज्यमानीय मनुवंदवीं च संमृत्य वरुमभिधायोद्वाह्य वपाहोमार्थं नरोरेकं

विंमुधृत्यपंचसुवाहुतिर्नुहोति। याः प्राप्तासंभवंत्यापउत्तरतश्चयाः। आद्विर्विश्वस्य भुवनस्य धुत्रीभिररंतरन्यं
पितुर्दधेस्वधानमः स्वाहा। पित्र इदं। अंतर्दधेपर्वतैरंतरमद्यापथिव्या। दिवादिभिर्नंतभिः कूतिभिर्नंतरन्यं पि
तामहादधेस्वधानमः स्वाहा। पितामहायेदं॥ अंतर्दधेऋतुभिः सूर्यैरहोरात्रैः ससंधिकैः॥ अर्धमासैश्च मासैश्च
तरन्यंप्रापितामहादधेस्वधानमः स्वाहा। प्रापितामहायेदं॥ यन्मेमाता प्रलुलोभश्चरत्यननुव्रता॥ तन्मेरेतः पि
तावृत्तामाभुरण्योपपद्यतांस्वधानमः स्वाहा। पित्र इदं॥ यद्दः ऋव्यादंगमदहर्लोकान्नयन्प्रणयंजातवेदाः॥
तद्धो अहं पुनरावेशयाम्यरिष्टाः सवैरंगैः संभवंतुपितरः स्वधानमः स्वाहा पितृभ्य इदं॥ ततो वपार्थं पित्र
त्रेधा विभज्य उपस्तरणाभिघारणवर्जमौदुंबर्यादव्याजुहोति सोमाय पितृमते शुश्रिणे जुहुमो हविः। वाजिं
कीं निदं जुषस्वनः स्वजाह्व्यं देवेभ्यः पितृभ्यः स्वधानमः स्वाहा। सोमाय पितृमत इदं॥ अंगिरस्य तमस्तये
यमं पितृमतमंतमाहुवे॥ वैवस्वते दमहि नः स्वजाह्व्यं देवेभ्यः पितृभ्यः स्वधानमः स्वाहा। यमायांगि
रस्वते पितृमत इदं॥ यदग्ने कव्यवाहन पितृहव्यं तावथः प्रदेवेभ्यो वहद्द्व्यं पितृभ्यश्च स्वजाह्व्यं देवेभ्यः
पितृभ्यः स्वधानमः स्वाहा॥ अग्नये कव्यवाहनायेदं॥ इति पित्रय दुत्ता तूष्णीं दत्वा मग्नौ निधाय ततः पिंडान्

विष्णु

कृत्वा द्वितीयस्योदकुंभस्यार्धेन पूर्वरेखायां ते पुंस्त्वनेष्टुत्सं। मार्जे यत्वा पिंडानुपसी। लोभिघातिनो ददाति॥ एतत्ते
तंतामुकशर्मन्येचतामनुयाध्वं श्रुत्व मन्त्रान्वस्येषाते तत् स्वधाक्षितिर्यावती पृथिवी तावती ते मात्रा तावती त ए
तां मात्रां भूतां ददामि पृथिव्यामितमसि तताय माक्षेष्ट इति प्रथमं पिंडं दद्यात्॥ एतत्ते पितामहा मुकशर्मन्येच
तामनुयाध्वं श्रुत्व मन्त्रान्वस्येषाते पितामह स्वधाक्षितिर्याव दंतस्मिं तावती ते मात्रा तावती त एतां मात्रां
भूतां ददाम्यंतरीक्षेणामितमसि पितामहाय माक्षेष्ट इति द्वितीयं पिंडं ददाति॥ एतत्ते प्रपितामहा अमुक
शर्मन्येचतामनुयाध्वं श्रुत्व मन्त्रान्वस्येषाते प्रपितामह स्वधाक्षितिर्यावती द्यौस्तावती ते मात्रा ताव
ती त एतां मात्रां भूतां ददामि दिव्यामितमसि प्रपितामहाय माक्षेष्ट इति तृतीयं पिंडं ददाति॥ द्वितीयस्यो
दकुंभस्य शेषेण तस्यैव पूर्ववन्मार्जनें कुर्यात्॥ अत्रापि तस्यैव भागं मे दध्वं॥ इति तृतीये दकुंभजलं तं उक्त्वा ११
दुल्लभक्षालनं जलेनालोड्या भूमौ पितृसमीपे वा हवेत्॥ पानुरक्षां स्वसृग्भागानि येन पिपिजरो
हरंतां विहरंतां नृप्ये तुरुहिकं रस्यते येन पतिता गर्भी अस्मिन् भाजं उपसते॥ तेभ्यः स्वजा स्वधानमः

वि

स्तुतुं वं तुम दंतु च ॥ यथा मये च पक्वा ये च दुष्टाः पतन्ति तेभ्यः स्वजाः स्वधानमः स्तुतुं वं तुम दंतु च ॥ ये कुमाराणां ॥ ॐ
स्त्रियो वा विज्ञाताः पतन्ति तेभ्यः स्वजाः स्वधानमः स्तुतुं वं तुम दंतु च तुति ॥ ततः पिंडसमीपमागस्य जने ददा
ति आंजं तां पितरः आंजं तां पितामहा आंजं तां प्रपितामहा इति अभ्यंजनं ददाति ॥ अभ्यंजं तां पितरः अभ्यंजं तां
पितामहा अभ्यंजं तां प्रपितामहा इति ॥ अथ वा सांसि ददाति ॥ एतानि चः पितरो वासांसि एतानि चः पितामहा वा
सांसि एतानि चः प्रपितामहा वासांसीति त्रीणि सूत्राणि छिंददाति ॥ अथ षड्विंशैर्नमस्कारैर्विषयासिमुप
निष्ठते ॥ नमो वः पितरो रसाय पितरो नमो वोय एतस्मिन् लोके लुप्युष्मा ॥ स्तेनुर्ये स्मिन् लोके मां ते नुय एत
स्मिन् लोके लुप्युष्मं तेषां वसिष्ठो भूयास्यो स्मिन् लोके हं तेषां वसिष्ठो भूयास ॥ नमो वः पितरः शुष्माय ॥ नमो
वः पितरो जीवाय ॥ नमो वः पितरः स्वधायै ॥ नमो वः पितरो मन्यवे ॥ नमो वः पितरो घोराय पितरो नमो वोय एतस्मिन्
॥ भूयास ॥ अनुषज्योपनिष्ठते ॥ अथ पुत्रं याचेत वीरं मे पितरो दत्त पितृमानं हं युष्माभिर्भूयास ॥ सुप्रजसो मया ययं भूयास ॥ वीरं मे
प्रपितामहा दत्त पितृमानं हं युष्माभिर्भूयास ॥ सुप्रजसो मया ययं भूयास ॥ अथैतान् पितृन् स्मृत्युक्तं नयन्मन

अथेतामित् स्वतानं नयन्नसाताननुगच्छति॥ यंतु पितरो यथा लोके मनसा जुवेन॥ २

रः सानुगच्छति॥ ३॥ तित् पितरः प्रेतस्त्रयमस्य पंथा मनुयाता पुराणं॥ धत्ता दस्मा सुद्रविणं यच्च भद्रं प्रणोत्ता द्वाग्धां
देवतासु॥ प्रवृत्तये तुरेत पितः सोम्या गंभीरैः पथिभिः पूर्यैः॥ अथा पितृस्तु विदत्राः॥ अपीतय मेन ये सधुमादमदं॥
तीति॥ अथा पितृ ननु गता मनश्च मनस्वती भिस्ति स्त्रभिर्ऋग्भिराद्वयति॥ मनो न्वाहुवामहे नाराशः॥ सेनस्तोनेन पि
तृणां सुमन्मभिः॥ आन एतु मनः पुनः कृत्वे दक्षाय जीवसे॥ न्योक्नुस्सयं दृशे॥ पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः॥
जीवं व्रातः॥ स्वेमहीति॥ अथ यजमानस्व परिहितमदत्तं वासो गो पितृ यज्ञं वेदे ब्राह्मणाय दत्वा न्यत्परित्यागाहं वा
सः परिधाया च म्यदक्षिणां दिशं वा चतुर्थे नोदकुं मेन ज्ञायान्॥ यासु गंधारसावर्णा बिलं च निहिते तु से॥ ताम्
आपः शिवा संतु दुष्कृतं प्रवहंतु मे॥ यातुर्जमभिषिचंति देव प्रेषिता मही॥ ताम् यासां निष्क्रमणे सर्वमिदं जायते जग
त्॥ ताम् आपः शिवाः संतु॥ यासां मिमेत्र यो लोकास्ते जसा यशसा रताः॥ ताम्० मेयाः प्राचीरे वतीर्मधुमती राषः
स्त्रवंति शुक्राः॥ ताम्० यादक्षिणोरे वतीर्मधु० ताम्० याः प्रतीचीरे वतीर्म० ताम्० या उदीचीरे वती० मे॥ यातुर्धारे
वती० मे० एवं मार्जनं कृत्वा च म्यतदपि वासुपरित्यज्य असीं निर्मितं वस्त्रं॥ सोमं वासः परिधाया च म्यप्रजापत्ययशी
पन्नोपवीत्यग्नेः समीपमुद्गच्छति प्रजापतेन तदे०णां॥ पूर्वं दृष्टं कृतं तु लुक् मग्ने क्षिपति॥ अभूतो हविषो जा
तवेदा अवाद्ग्या नि सुरभीणि कृत्वा॥ प्रादा स्मिन् ध्यः स्वययाते अक्षन् प्रजानं नग्ने पुनरप्येहि देवानिति॥ ब्रह्मणे

प्र

भ्याः पिशुनो दनं च ददाति। अथ यजमानो ध्वर्युर्वा। स्मिन्ने वाग्नौ जयानभ्यातात्राष्टभृतो मास दोर्माश्च जुहोति। चित्तं च स्वा
 हा। चित्तायेदं। चित्तिश्च स्वाहा। चित्ताय इदं। अकृतं च स्वाहा। अकृतायेदं। आकृतिश्च स्वाहा। आकृत्या इदं। विज्ञातं च
 स्वाहा। विज्ञातायेदं। विज्ञानं च स्वाहा। विज्ञानायेदं। मनश्च स्वाहा। मनस इदं। शक्करीश्च स्वाहा। शक्करीभ्य इदं। इन्द्रश्च
 स्वाहा। दृशायेदं। पूर्णमासश्च स्वाहा। पूर्णमासायेदं। बृहश्च स्वाहा। बृहते इदं। रथं तरे च स्वाहा। रथं तरायेदं। प्रजा
 पतिर्जयानि द्रायवस्ते प्राय छदुग्रः एतनाज्येषु। तस्मै विशः समनमंत सर्वाः स उग्रः स हि हव्यो बभ्रवः स्वाहा। प्र
 जापतय इदं॥ १३॥ इति जयाः॥ अग्निर्भूतानां अधिपतिः। समीवत् त्वस्मिन् ब्रह्मन् तस्मिन् स त्रेत्यामा त्रिष्य स्यां पुरोधा
 यो मस्मिन् कर्मन् तस्यां देवहूत्याः स्वाहा। अग्नये भूतानां अधिपतय० इन्द्रो ज्येष्ठानां अधिपतिः० इन्द्राय ज्येष्ठानां अधि
 पतय इदं० यमः पृथिव्या अधिपतिः० यमाम पृथिव्या अधिपतय इदं। वायुरंतरिक्षस्याधिपतिः० वायवे वंतरिक्षाधि
 पतयेदं० सूर्यो दिवो अधिपतिः० सूर्याय यें दिवो अधिपतयेदं॥ चंद्रमानक्षत्राणाम० चंद्रमसे नक्षत्राणामधिपतये०
 बृहस्पतिर्ब्रह्मणो अधिपतिः० बृहस्पते ब्रह्म अधिपतये० मित्रः सत्यानां अधिपतिः० मित्राय सत्यानां अधिप
 तयेदं। वरुणो पांमधिपः० वरुणाया पांमधिपतयेदं। समुद्रः स्रोत्यानां अधिपतिः० समुद्राय स्रोत्यानां अधिपतये।
 अन्नः साम्राज्यानां अधिपतिः तन्मा वत्०। अन्नाय साम्राज्यानां अधिपतिन इदं० सोमः ओषधीनां अधिपतिः० सोमा

¹³
 औषधानामधिपतयइदं। सविनाप्रसवानामधिपतिः० सवित्रेप्रसवानामधिपतयेदं। रुद्रः पशूनामधिपतिः० रुद्रायपशूना
 मधितपतये०॥ अपउपस्पृश्य॥ त्वष्टारूपाणामधिपतिः० त्वष्टेरूपाणामधिपत० विष्णुः पर्वतानामधि० विष्णवेपर्वता
 नामधि० मरुतोगणानामधिपतियस्तेमावंत० मरुद्गोगणानामधिपति० यजमानकर्तृत्वेध्वर्युः प्रतिहोमंसमुदशां
 तेवायजमानंवाचयेत्। पितरः पितामहाः परेवरेततास्ततामाहाइहमावत॥ अस्मिन्ब्रह्मन्स्मिन्क्षत्रे० अध्वर्युकर्तृ
 तेनयजमानवाचनं। इत्यभ्यातानाः॥ ऋताषाडुतथामाभिर्गंधर्वः सइदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा॥ ऋतसह ऋतधा
 मेप्रयेगंधर्वायेदं। तस्यौषधयोऽसुरसुजो नामताइदं ब्रह्मक्षत्रं पातु ताम्यः स्वाहा। औषधीभ्योऽसुरोभ्यर्ध्वं इदं॥ स
 हितोविश्वसा मासूर्योगंधर्वः स० स० हिताय विश्वसामे सूर्याय गंधर्वायेदं० तस्य मरीचयोऽसुरसभायुवो नामता
 मरीचिभ्योऽसुरोभ्या आयुभ्य० सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चंद्रमगंधर्वः० सुषुम्नाय सूर्यरश्मये चंद्रमसे गंधर्वायेदं॥ त
 स्य नक्षत्राण्यसुरसो वेकुरयो नामता० नक्षत्रेभ्योऽसुरोभ्यो वेकुरिभ्य० भुज्यः सुपर्णो यज्ञोगंधर्वः स० भुज्य
 वे सुपर्णाय यज्ञाय गंधर्वायेदं० तस्य दक्षिणा असुरसस्तवानाम्० दक्षिणाभ्योऽसुरोभ्यस्तवाभ्यइदं॥ प्रजापति
 विश्वकर्मा मनोगंधर्वः॥ प्रजापतये विश्वकर्माणे मनसे गंधर्वये० तस्य कर्त्तृमान्यसुरसो वङ्गयो नाम० ऋक्सामे
 भ्योऽसुरोभ्यो वह्निभ्य॥ इषिरो विश्वव्यचावातो गंधर्वः० इषिराय विश्वव्यचसेवाताय गंधर्वायेदं० तस्यापोऽसुरसो

सुदानामनाइ० पांतुता०। भद्रोऽसरोभ्योमुदाभ्यइ०॥ भुवनस्य पतेयस्य तउपरिगृहाइह च॥ स नो राखा ज्योतिः राय
 त्योषः सुवीर्यं संपवत्सरीणां स्वस्ति॥ स्वाहा॥ भुवनस्य पत्याइदं॥ परमेष्ठ्याधिपतिर्मुत्सुर्गंधर्वः॥ परमेष्ठिनेधि
 पतेयमृत्यवे गंधर्वायेदं॥ तस्य विश्वमप्सरसो भुवो नामता० विश्वस्मा अप्सरोभ्योभ्यइ० सुसितिः सुभतिर्भद्रकृतुवर्वा
 न्यर्जन् योगंधर्वः० सुसितये सुभतेये भद्र० कृते सुवर्वाते पर्जन्याय गंधर्वायेदं० तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो नामता० विद्युदो
 ष्मरोभ्योरुभ्यइदं० हरे हेतिरमुडयो मृत्युर्गंधर्वः स० हरे हेतये मृडयाय मृत्यवे गंधर्वायेदं॥ तस्या प्रजा अप्स
 रसो भीरुवो नामता० प्रजाभ्योऽप्सरसोभ्योभीरुभ्यइदं० वारुः रूपणकाशी कामो गंधर्वः स० वारवे रूपणकाशि
 ने कामाय गंधर्वाये॥ तस्या धयोऽप्सरसः शोचयंतीर्नामता० आधिभ्योऽप्सरसोभ्यः शोचयंतीभ्यइ० स नो भुवनस्य
 पतेयस्य तउपरिगृहाइह च॥ उरु ब्रह्मणे स्मै शत्राय महि शर्मय छस्वाहा० भुवनस्य पत्याइ० इति राष्ट्रभृतः। अ प
 छिद्रकांडे उकारः। कूष्माण्डो मे अरण्यके लकारः। यद्देवा देव हेतु नंदे वा सश्च क्रमावयं। आदित्यास्तिस्मान्मा
 भुंक्तं तस्यर्त्तं नृमा सुत स्वाहा॥ देवेभ्य आदित्येभ्यइ० देवा जीवन काम्या यद्वा चानृतमृदिम। अग्निर्मातस्मादे
 न सो गार्हपत्यः प्रसुंचतुर्दुरितायानि च कुमाकरो तु मामनेन सः स्वाहा॥ अग्नये गार्हपत्याइदं॥ कृते नद्यावा
 पृथिवी कृते न त्वं सरस्वति॥ कृतान्मा भुंचताः ह सो यद न्य कृतमारिम स्वाहा॥ द्यावा पृथिवीभ्यां सरस्व

साददं॥ सजातसां सादुतनवाजामिश्रां साज्यायसः ॥ सादुतवाकनीयसः ॥ अनाज्ञातं देवकृतं यदेनस्तस्मा
 त्वमस्मान्जातवेदो मुमुग्धस्वाहा ॥ जातवेदस इ० यद्वाचा यन्मनसा वा ह्यभ्या मूरुभ्या मष्टीवद्भ्या ५ शि श्रेयदे
 नृतं चक्रमावयं ॥ अग्निर्मि० स ५ स्वाहा ॥ अग्नये गार्हपत्या येदं ॥ यक्षसाभ्यां चक्ररकिल्विषाण्यक्षाणां ननुमु
 पुजिष्मानः ॥ दूरे पश्या चराष्ट्र भृक्षतान्यस्त्रसाधनुदतामृणानि स्वाहा ॥ दूरे पश्या राष्ट्र भृक्षामस्त्रोभ्या
 मिदं० अदीव्यं नृण यदहं चकार यद्वादास्यत्स जगाराजनेभ्यः ॥ अग्निर्मि० स ५ स्वाहा ॥ अग्नये गार्हपत्या
 येदं ॥ यन्मयि मातागर्भसत्सेनश्चकार यत्पिता ॥ अग्निर्मि० अग्नये गार्हपत्या येदं ॥ यदा विपेषमातरं पि
 तरं पुत्रः प्रमुदि तो धर्यन् ॥ अहि ५ सितौ पितरौ मया तनूदग्ने अन्तुणा भवामि स्वाहा ॥ अग्नये० यदं तरि
 सं पृथिवी मुतद्या यन्मातरं पितरं पितरं वा जिहि ५ सिर्मा अग्निर्मो तस्मा० अग्नये गार्हपत्या ये० यदा रास्य
 निरासाय त्वरा रासाय देनश्चक्रमानूतनं यत्सुराणं ॥ अग्निर्मि० अग्नयेदं० अतिक्रामामि दुरितं यदेन ज
 हामि रिप्रं परमे सुधरु ॥ यत्र यंति सुहृतो नापि दुष्कृतस्तमारोहामि सुकृतान्नुलोक ५ स्वाहा ॥ अग्नये० त्रि
 ते देवा अमृतं ते तदेनास्त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे ॥ ततो मायादि किं विदाम न शो ग्निर्मि० अग्नये गार्हपत्या इदं ॥

दिविजाताअसृजातायाजाताओषधीभ्यः। अथोयाअग्निजाआपस्तानशुंधंतुशुंधनीस्वाहा। अद्भ्यःशुंधनी
भ्यइदं। यदापोनक्तदुरितंचरामयद्वादिवान्नतनयत्पुराण। हिरण्यवर्णास्तत्तत्पुनीतनस्वाहा। अद्भ्योहिरण्यव
र्णाभ्यइदं। इममेवरुणायेदं। तत्त्वोयामीवरुणायेदं। त्वन्नोअग्ने। अग्निवरु। तत्त्वन्नो। अग्निवरु। त्वमेअ
यास्यु। अग्नयेअयसः॥ इत्यमात्यहोमः। तदोदर्शपूर्णमासोक्तवदंपतीअश्रीयाता। अथाधिरक्षसूर्यतिल
माषत्रीहियवाः प्रियंगवोणवोगोधरमाः कुलिशावाससमाइतिग्राम्याः शमामाकानीवाराअरण्यतिलग
जर्तिः। मागवीधुक्धुक् गासुतावेण्युयवाः कुर्वोदोः सप्तमाइतिआरण्यश्चेतिसमुचित्यप्रसाहितं सर्वोष
धमाज्यस्य। त्र्योसस्रुवां बर्हिवासोदीप्यां छत्रोक्तीनीत्यादायवाससासंप्रच्छन्नाः पत्नीयजमानाध्वयुब्रह्मा
णायदासूर्यकिरणाभ्रीमंमुक्ताधिगतवक्षभवंतितदोपासनमंबरीषं वोत्तपनीयंवाभिप्रब्रजंतिओपास
नस्यार्धाधानपक्षेतंदेधाविभज्यार्धमवशिष्टे सर्वाधानपक्षे सर्वस्मिन्वाश्रोत्रियागाराहाहतेवात्रिदर्भ
संयोजिते वा कपालाग्नौ वा दीप्यां छत्रकलान् प्रक्षिप्यपरिस्तीर्याज्यं संस्कृत्य तेन सह सर्वोषधमप्यधिप्रत्यो
भयंपर्याग्निरुत्वेत्यादिद्वयं संस्कृत्या अध्वर्युयजमानोवांजला उपस्तीर्य सर्वोषधमोष्याभिघार्य जुहोति

अग्नये सवैषधाय पुष्यै प्रजननाय स्वाहा ॥ अग्नये सवैषधाय पुष्यै प्रजननायेदं । ततो ध्वर्युस्तस्मिन्नेवाग्नौ जया
 नभ्यात्तात्राष्टमतामात्यहोमां जुहोति । अथ स्रुविचतुर्गृहीतं गृहीत्वा समिधमाधाय पर्युक्ष्य प्राजापत्यं जुहोति ।
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वाजाता निपरिता बभूवुः । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयोरयोणां
 ५ स्वाहा ॥ प्रजापतय इदं । अपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा नुरग्या जुहोति । अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो
 जातवेदाः । अनुसूर्यस्य पुरुत्रा चरन्मीननुद्यावा एधि वी आततानु स्वाहा ॥ अग्नये जातवेदस इदं ॥ अथैतान् गारा
 स्तेतवा रावेवायजमानो गृह्णाति । आयुषे वा गृह्णामि तेजसे वा गृह्णामि तपसे वा गृह्णामि वीर्ये वा गृह्णामि ब्र
 ह्मवर्चसाय वा गृह्णामि । अथैतानादायो षोतिष्ठति ॥ आयुर्मा मा वि शतु भूतिर्मा वि शतु ब्रह्मवर्चसमा मा वि
 शतु रति ॥ तान ध्वर्युवे संप्रदायो दायंति । अन्वारब्धे यजमाने यथागतमागत्य गार्हपत्या यतने युष्येत्समा
 धाय बर्हिषा परिस्तीर्योत्तरतः पात्राण्यासादयति । आज्यस्थालीं च रूस्थालीं मेक्षणं चोद्धरणा पात्रीं प्रोक्षणीं
 स्रुवं च निर्वपणस्थालीं । अत दुहं चर्ममुत्तलोत्तूरवले श्रपं चित्रियाश्च सप्तमिधस्ति तत्र च । अग्रेर्दक्षिणतो ब्र
 ह्मायजमान उपविशत । अध्वर्युः पवित्रं कृत्वा प्रोक्षणीं संस्तुत्य ताना निपात्राणि प्रोक्ष्याग्नेः पश्चात्को हि

मं चर्म नडुहं प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमा यस्य स्तोर्यस्य पावनेन निर्वपयात्रेण तस्य पृष्ठे ग्रीवायां वाचनुरः पात्राणां ब्री
हीणां निर्वपति। ब्रह्मणे जुष्टं निर्वपामीति त्रुंसीवा प्रतिपात्रं मंत्रावनिः॥ अथ निरुक्तांस्तानभिम्बरातिआ
कू सैत्वा कामायत्वा समर्थेति ब्री॥ हीनश्रुपे निरुप्य प्रोक्षति ब्रह्मणे जुष्टं प्रोक्षामीति त्रुंसीवा॥ चर्माम्युक्ष्य
निरस्यति॥ ततः कृत्वा त्रिनेत्रानडुहे चर्माम्युक्ष्य ग्रीवा उलूखले निधाय ब्रीही नोप्यमुस्तलेनावहस्य त्रिफली
कृत्य त्रिः प्रक्षाल्य निर्वपयात्रेण स्त्राल्यांतिरः पवित्रं कृत्वा च त्वार्युदपात्राण्यानीय रुणाली मग्रावधिभि
त्यतस्यांतिरः पवित्रं श्रुपेण तंडुलानोप्याज्यं निरुप्याधिभ्रित्योभेपर्य॥ अत्रि कृत्य सुवैमैक्षणं च स
मस्य चरुमभिघ्रायेदिं च सुद्धांसयति॥ अथैनमायती काले इत्यर्थः। गवामागमनकाले कृत्वा भ्यः प
रिकर्मणः प्राहुः॥ मृतो ब्रह्मोदन इति॥ अध्वयदियः सर्वे महर्षिर्भूजः सहागम्योत्तरतो नुदित्रामुपवि
शंति यजमानः॥ उपहरणपात्रीमुपस्तोर्यं ब्रह्मोदनं स्त्राली मवालयन्निवतस्या सुहृत्स्योदनमध्ये
तं कृत्वा तस्मिन् प्रभूतमाज्यमानीय मेषेण नोपत्यजु होति॥ प्रवेधसे कवये मेधाववरो वंदारुषभा
परसे। यतो भयमभयं तन्नो अस्त्ववदेवान् यजेहे अन्नस्वाहा॥ ब्रह्मण इदं॥ अथैतानध्वर्यादीनु

ततः परस्परमभिमुखमुपविष्टाननुसर्वेणाचमय्यो धरणपात्राभिमिस्तृणिकर्षति ब्रह्मोदनं तेषां मध्यं
 प्रवेशयति ॥ यज्ञो मोष नमस्त्विति रक्षी वा ॥ तमोदनं पृथक्पात्रेषु चतुर्धा कृत्वा तेभ्यः पृथग् उच्यते ॥
 ते मध्याह्नासत्रयं प्राश्य यजमानं प्रशंसति ॥ राक्षसे ब्रह्मोदन इति ॥ तेभ्यः सौं उच्यते तत्तरे ददाति ॥ तेभ्यः
 काशम्यतं प्रतिगृह्णाति ॥ रुद्राय गामिति उत्तरतः आसीनः काश्चिद्वाह्यपात्रं क्षामकाशमभ्यातिवरुण
 व्यासं लुग्रमोदनं तस्मै यजमानो यत्किंचिद् ददाति यजमानः ॥ पात्रमवशिष्टं असिक्तप्रभृताज्यशेषं
 पेषं स्तुत्याज्यशेषमुधरापात्रा मुर्वारिताज्येति स्त्रिभ्यश्चित्रयाश्च यस्मिन्मिधोभ्याज्या दधाति ॥ समि
 धाग्निं देवस्य तष्टते बोधयतातिथि ॥ आस्मिन् हव्या जुहोतनुस्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ उपत्वाग्ने हविष्यती
 र्यता रीर्यं तु हर्यत ॥ जुषस्व स्मिन्मिधोममस्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ तंत्वा समद्भि रंगिरो घृते न वर्धयाम
 सि ॥ बृहणे वायविष्यः स्वाहा ॥ अग्नय इदं ॥ यजमानः समिक्त्वा हितास्वध्वर्यं देवत्सतरी ददाति ॥
 रुद्राय गां ॥ अथास्मै यजमानाया भाध्वर्युररणी प्रयच्छनाह ॥ वाचं यमो भविष्यति स प्रशायियते
 स प्रशिष्यामी ॥ सपरिकर्मिणः प्राह ॥ ब्राह्मणा नाशयताश्च गायतसं भारानि धत्तेति ॥ अग्न्युत्पत्त्यनंतरं

वाग्विसर्गः। अथर्व्योररण्यप्रतिगृह्य नयजमानोजपती। महीविश्वपत्नी सदेन कृतस्याकर्त्तव्ये तंधरुणेरयी
णां॥ अंतर्वत्नी जन्यजातवेदसमध्वराणां जनयथः पुरोगां॥ आरोह तद्वरातः शक्रोर्ममर्तेनाग्न आयुषा वि
वसा सह॥ ज्योत्स्ना जीवन्त उत्तरामुत्तराः समां दशमहं पूर्णमासं युजयथा द्यौः॥ अरणी उरसि श्लेष्म
ति॥ ऋषि यवती स्त्रो अग्निरेतसो गमं दधाथां ते वामहं देदे॥ सत्यं यद्द्वारं विभ्रथो वीरं जनयिष्यथः॥ तत्
तेमत्प्रातः प्रजनीयेथेतेमा प्रजाति प्रजनयिष्यथः॥ प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन स्वर्गे लोके इति॥ अध
र्युयजमानेन अनृतपरित्यागसत्याभिवादनरूपं संकल्पं कारयति। मानुषा कार्या दयैद्यदेवमेव
कार्यं कारयति। यजमानो जपति। इह महमनता तस्य मुपैमि। मानुषा दैत्य मुपैमि। दैवी वाचं यच्छामि॥
इति पश्चिर्कर्मणः तं वाचं यमः रात्रौ जागरयते आसते॥ यजमानः शल्वैस्ताः रात्रि मग्निमुपसमिधे॥ श
ल्वैराग्निमिधानुभौ लोको स्मरेमुहं उभयो लोके यो रूध्वाति मृत्युं तरां स्यहं॥ प्रतिकर्षि मंत्रावृत्तिः
एकं मंत्रेण बहुनिवा इति अथर्व्युर्गार्हपत्यस्यांतरतो बध्नेन कल्पा विष्णोर्जायास्यमानं यजमानं प्र
तिदर्शयति॥ प्रजा अग्ने संवासा सयाशाश्च पशुभिः सह॥ राष्ट्रा न्यस्मा आधेद्विद्या न्यासं तस्य विभुः
सुवेदति॥ वाची यमाद्येत दंतमपरात्रे वा॥ अरणी प्रदानोद्येत दंतमपरात्रे इति केचित्॥ अरणी दानो

पश्वेषवर्जं पूर्वरात्र इत्यन्ये अथाध्वर्युरपररात्र आगतस्य यजमानहस्तादक्षिणेनोत्तरारणिं सव्येनाधरारणिं
 गृहीत्वा निष्पति। जाते वेदो भुवनस्य रेत इह सिं वत प सो यज निष्पते। अग्निमश्वथादधिहव्यवाहं रामीग
 भोज्जनय। न्योमयो भूः। अयं ते यो निरुक्तिः यो यतो जाते। अरोचयाः। तं जानं न ग्न आरोहाथानोवर्धयारयिं।
 इति। यजमानस्य स्वत्रारवी यो विमंत्रः। अयं ते यो निःगिरः॥ समारोपणा लौ। केकी भूतमग्निमुदस्य गार्हप
 त्यस्या यतनं शकृत्पिंडेन परिलेपयति॥ अपेत वातविचसर्पतातो ये चरुषु पुराणा ये च नूतनाः॥ अदादिदं
 यमो वसानं पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लोकसंस्मेशति एवमन्वाहाय पच नाहवनीययोः। तुष्पीवापरिले
 पनं। अथ सपत्नी केन यजमानेन समिदाधानं तामन्वारधोगार्हपत्यस्या यतने संभाराणां तृतीयं भाग
 मादाय निर्वपति। यत्पृथिव्या अनामृतं संबभूव त्वे स वा। तद्दग्निरग्नये ददातस्मिन्नाधीयतामयं। आ
 धीयमानेषु यदा उषान्यश्ना श्रयति। तदा जपति॥ यद्ददंश्चंद्रमसि कृत्स्नं तदपीहेति। चंद्रमसि मनसा
 कृत्स्नं ध्यायेत्। तान्संभारानग्नित्वेनावधारयति॥ स्पृष्ट्वा जपती वा। दिवस्त्वा वार्येण पृथिव्यै महिम्ना।
 अंतरिक्षस्य पोषेण सर्वपशुमादधेति। तान्मिश्रयति। संवः सृजामि हृदया नि सः स्पर्शमनो अस्तु वः।
 सः स्पर्शः प्राणो अस्तु वः। संवाक् प्रियास्तनुवः संप्रिया हृदयानि वः। आत्मा वो अस्तु संप्रियः संप्रिया

स्तनुवोममेति। तात्समीकरोति। कल्पेतां द्यावा एथिवी कल्पतामाप ओषधीः। कल्पतामप्रयः पृथञ्जमज्ये
छायसन्नताः। येनयः समनसो नरा द्यावा एथिवी वा संनिकावृत्। अभिकल्पमाना इद्रमिव देवा अभि
संविशंति तिति संभाराणां द्वितीयमादायाचाहार्यपचने निर्वपति। यदंतरि सस्यानामृतं संवभ्रवते
सवा। तद्वापुरग्नये ददात्तस्मिन्नाधीयतामयं। समीकरणांतं पूर्ववत्। अतिशिष्टा संभामनाह। वनी
ये निर्वपति। यद्विवो नाम सवा। तदरि सोग्नये मयं। समीकरणांतं पूर्ववत्। अथ गोप्तारं परिकर्म
णं रक्षायै समादिशति। परिकर्म न ग्रीत्रक्षुख। स आह विहृता अग्नयो माकश्च नांतरेण संनारीदिति।
अध्वर्युः प्रदाक्षिणमवत्यप्रत्युः। द्रुत्यगाहपत्यस्यायतने उपरि संभारेषु पश्यात्कृष्णाजिने वामुजकु
लायं निधाय तस्योपरि प्रागायतामुदगायतां वाधरारणिं अभिधाय तस्याः पश्चिमदेशे मंथनार्थमु
त्तरारणिशंकुं निदधाति। चित्तिस्मृक्। चित्तमाज्यं। वाग्देविः। आधीतं बर्हिः। केतो अग्निः। विज्ञातमग्निः।
वाक्पतिर्होता। मन उपबक्ता। प्राणा देविः। सामाध्वर्युः। वाचस्येते विधेनामन। विधेमेते नाम। विधेस्त्व
मस्माकं नाम। वाचस्पतिः सोमं पिबतु। अस्मासु नृणं धात्वा होति। यजमाना दीनू ब्रूयान्मंथतेति।
यजमानः प्रथमो मंथति। यजमान उत्तमः। प्रत्यवरो ह जातवेद पुनस्त्वं देवेभ्यो हव्यं वहनः प्रजान नरा प्र

नां पुष्टिरयमस्मात्सुपेक्षया भवत्यजमानाय शंयोः। अय्युत्पन्नो अध्वर्यो वरं ते ददामीति वाचं विस्मृजेत्। यज
 मानो ध्वर्युणा सह जातं अग्निमुपतिष्ठते। अजं जिनन्मृतं मर्त्या सोस्त्रेमाणं तरणिं वीकुजं भं। दशस्य सारो
 अगुयः समीचीः पुमाः संजातमभि स्रंभंतां। इति। अग्रेरुपरिनासिकाभ्यां वायुं निष्क्रामति। प्रजापतेस्त्वा
 प्राणे नाभिप्राणिमिदं स्रंभंतां। दीर्घायुत्वाय शतशारदाय। शतं शारदाय। आयुषे वचसे। जीवाते
 पुण्याय। प्राणे ताम्रतमादधामि। अन्नादमुन्नाद्यायागो सारं गुप्ते इति। अध्वर्युजतिमग्निमायतने निदध
 दाह। ब्रह्मं चंदं स्यनु ब्रूहीति। ब्रह्मात्रिर्हि कुर्याद्वाहतीर्वा ब्रूयात्। अध्वर्युर्निहितमग्निं स्पृष्ट्वा जपति।
 गार्हपत्यत्वेनावधारयतीति। पश्चान्मथनपक्षे प्रांनमुह्यत्वादधाति वा। भूर्भुवो धर्मः शिरः स्रदयमग्निः
 संप्रियः पशुभिर्भुवत्। छर्दिस्तोकयतनयाय यत्। भृगूणां त्वाव्रतपते व्रतेनादधामि भार्गवो गायत्रेण
 चंदसेति भृगूणां भूर्भुव इत्युपक्रम्य अंगिरसां त्वाव्रतं। धाम्यांगिरसो गायत्रे। सेत्यंगिरसां। भूर्भुव इत्यनु
 दुत्यादित्वानां त्वाव्रतं। धामि। पाराशरे गायत्रेति पराशराणां। एवमन्येषां गोत्राणां मादित्यानां भृग्वंगिरसो
 वर्गह्यव्यतिरिक्तगोत्रेण गायत्रेण चंदसेत्यादियथायजमानगोत्रोच्चारणमित्यादियथागोत्रोक्ताव्यपो
 गायत्रेणेत्यादि निर्दिश्यते। अग्नौ वृत्तरभागे प्रावे वसौ वरुणं शकलं निदधाति। स्वयातनुदासं भवेति राजतं वा
 कलं वषलाय मरुताय ब्राह्मणाय वा यजमान एव प्रयच्छति। यजमानो ध्वर्युश्च गार्हपत्यमुपतिष्ठते। अहंतदास्मि

दसित्वमेतन्ममासि योनिस्तव यो निरस्मि । ममेव स न बह्व्या न्यग्रे पुत्रः पित्रे लोककृत्ता तवेदः । सुगार्हपत्यो
विदहं नरातीः रुषस्तः श्रेयसीः । श्रेयसीर्दधत् । अग्रे स पत्नीः अपबाधमानो रायस्योषभिष्वम्भुर्जमस्मा सुयेही
ति गार्हपत्यादे कदेरां गृहीत्वा न्वाहार्यपचनमादधाति । भर्भुवो वातः प्राणस्तदयमग्निः सप्रियः पशुभिर्भुवत् ।
स्वदितं तो कायतनयाय पितुं पच । अमीषां त्वेति यथा ऋषिच्छंदसेति । उत्तरतो हिरण्यशकलमुपास्यति । स्वपात
नुवासं भवेति रजतं पर्ववत् प्रदायाग्निमुपतिष्ठते । इमा उमा मुपतिष्ठंतुराय आभिः प्रजाभिरिह संवसेय । इहो
इति षतु विश्वरूपी मध्येव सोर्दीर्घिहि जातवेदः इति । अथाप सव्यमागत्य गार्हपत्ये आहवनीयप्रणयनार्थं तथे
धमादधाति । यथा क्षोर्दि ते सूर्ये आहवनीयः प्रणयनयोग्यो भवति । उपयमनं गार्हपत्यसमाये स्थापयति ॥
अश्वं वा अनडाहं वा । अजं वा विंवा । कमंडलुं वा । गार्हपत्यस्य पुरस्तात्संनिधापयति । अथ प्रणयनीयमिधम
ग्युद्धरणा पात्रे उत्तरं नाह । ब्रह्म ऽ छंदाः स्वनु ब्रूहीति ब्रह्मणा व्याहृतिश्च नूक्ता सुत्रिर्वाहिं हते यजमानान्वा
रब्धो ध्वर्युस्तस्मादात्तमग्निं पात्रे निधायोपयमनेनोपयम्य जानुदभं मुच्यते । ओजसे बलाय चोद्ये छेदघ
णे शुभायायुषे वर्चसे । सपत्न्यतरसि वृत्रतर्यस्ते देवेषु महिमा सुवर्गो यस्य स आत्मा पशुषु प्रविष्टः पुरुषोतिम
उपेषु प्रथमे तमानो अमे जुषमाण एहि हि कः पृथिव्याः पर्यंतरिक्षाद्वा ता त्वशुभ्यो अथोषधीभ्यः । यत्र यत्र

जातवेदः संबभूवुत नो नो अग्ने जुषमाणा दीति ॥ गार्हपत्या हवनीययोर्मध्यं त्रेधा विभज्य प्रथमं भागं गच्छं न ग्रतो नी
 यमानमश्वादीनामन्यतममुमत्रयते । प्रथमं मनुप्रदिशं प्रेहि विद्वानग्ने रग्ने पुरो अग्निर्भवेत् । विष्वा अशा दीद्या नो वि
 भास्य जैनो धेहि द्विपदे चतुष्पदे इति । ततोऽग्निना भिदघ्नमुद्धृत्य द्वितीयं भागं गतो परमति विक्रमस्व महाऽसि
 वेदिषन्मानुषेभ्यः । त्रिषु लोकेषु जातं हीति ततोऽग्नी वा दघ्नमुद्धृत्य तृतीयं भागं गच्छति । अन्वमि रूषसा । तताने
 ति । अथाग्निमन्यहस्ते प्रदाय प्रज्जुख स्याश्वादीनामन्यतमस्य दक्षिणे न पर्वणा देन संभाराणां मुत्तरदेवमा
 कमय्याश्वं प्रदक्षिणं मावर्त्या द्विरभ्युक्ष्योदं च मुत्तजति ॥ स एषो ध्वर्योर्भवति । यजमानो न्यमश्च ब्रह्मणो ददा
 ति । अथाधो दिते सूर्ये ध्वर्युः प्रदक्षिणं मावर्त्य प्रत्यज्जुखस्तिष्ठन्नग्निं संभारेष्वश्वादीनामन्यतमपदे प्रतिष्ठा
 पयति । यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः संविदाने रोदसी संबभूवतुः । तयोः एष्टे सीरतु जातवेदाः शंभूः प्रजाभ्यः
 स्तनुवे स्योनः । प्राणं त्वामृतमादधाभ्यन्नादमन्नाद्यो यागोत्तारंगुत्थे । इति ॥ अथ सं प्रेषमाह ॥ ब्रह्मं
 दास्य तु ब्रह्म हीति ॥ ब्रह्माग्निर्हि कुर्याद्ब्राह्मं हीति । ब्रह्मया न् । अध्वर्युर्निहितमग्निं स्पृष्ट्वा जपत्यां हवनीयत्वे
 नावधारयति वा । भर्भुवः सुवरकं चक्षुस्तदसौ सूर्यस्तदयमग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत् । यत्ते शुक्रं शुक्रं व
 र्वः शुक्रातरः शुक्रं ज्योतिरजस्रं । ते न मे ददिहिते न त्वादधे अग्निनाग्ने ब्रह्मणा । अमीषां तेति यथागोत्रं । ए

जतत्राकलप्रदानं तं समानं। आहवनीयमुपनिष्ठते। आनशो व्यानशो सर्वमायुर्व्यानिशो। सर्वोदिते ब्रह्मवर्च
सकामस्याहवनीयाधातं। संभारेषु प्रतिष्ठापनमुपलूतं चाध्ययवमेवेति केचित्। आहवनीयमेव
भ्यावसथ्यैकल्ययति। रथचक्रं प्रवर्तयति। सततं गार्हपत्यादाहवनीयात्। ततो ग्रीन्यारिसमुद्यपर्युष्य
परिस्तीर्य यजमानो धर्युर्वीसर्वे षग्निषु अंजलिना सर्वोषधं जुहोति। अर्धुवसुवः स्वाहा। व्याहृतिभिः स्वा
हा करांताभिः। अध्वर्युराज्यं संस्तु सतत एकैकस्मिन्नग्नौ पंचपंचनानावक्षीयाः। समिधोभ्यज्यादधाति।
समिध्यमानः प्रथमोऽनुधर्मः समक्तुभिरज्यते विश्ववारः। शोबिक्षे शोघतनिर्णिकृपावकः सुयज्ञोऽग्नि
र्यजथायदेवान् स्वाहेत्याश्वसं। सर्वं चाग्नय इति याजमानं। घृतप्रतीको घृतयोनि रश्मिर्घृतैः समिश्रो घृत
मस्यानं। घृतपुषस्त्वासरितो वहंति घृतं पिबं सुयज्ञो यक्षि देवान् स्वाहेत्यौदुंबरी। त्वामग्ने समिधानं
यविष्ठ देवा हतं विकिरे हव्यवाहं। उरुजत्रयसं घृतयोनिमाहुतं तेषं नक्षदधिरे चोदयन्वति स्वाहेति।
पाताशो। त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतेन सुम्नायवः सुषमिधा समधिरे। सवारधानो षधीभिरुक्षि
त उरुजत्रयाः सिपार्थिवा वितिष्ठेत् स्वाहेति शमीमयी। घृतप्रतीकं वक्रतस्य धूर्षदं। मग्निमित्रं न समिधा
नं क्रुजते॥ इधानो अंको विदथे पुदीद्युक्ता वणा मुदुनोपः सते धियः स्वाहेति वैकं कती॥ एवमन्वाहाय

पचनाहवनीययोः संभारनिर्वपनादिसमिदाधानांतं यजमानान्वारंभः॥ ततः प्रदक्षिणमावृत्य गार्हपत्यस्य
 पश्चात्तिष्ठन् यजमानः सपत्नीकस्तनूभिरुपतिष्ठते। ये ते अग्नेशिवास्तनुवौ विराट् च स्वराट् च। ते मावि
 रातांते माजिन्यतां। ये ते अग्नेशिवास्तनुवौ। संम्राट् चामिभश्च। ते मावि० तां। ये ते० विभश्चपरिभश्च
 ते मावि० तां। ये ते०॥ प्रभ्वी च प्रभृतिश्च। ते मा० तौ। यास्ते अग्नेशिवास्तनुवः स्ताभिस्त्यादधे इति। एव
 मन्वाहार्यपचनाहवनीययोः। एवं देष्टुं मनसा ध्यायन्। यास्ते अग्नेधोरास्तनुवः स्ताभिः पाप्मानं गच्छ।
 योस्मान् देष्टुं यंच वयं हिष्मः। तस्यग्निधोरास्तनूरनुदिशति। यास्ते अग्नेधोरास्तनुवः। क्षुब्धतस्य
 च। अस्तु क्वानादुतिश्च। अज्ञानया च पिपासा च। सेदिश्रामतिश्च। एतास्ते अग्नेधोरास्तनुवः स्ताभिः
 पाप्मानं गच्छ योस्मान् देष्टुं यंच वयं हिष्मः। अपउपस्पृश्य॥ स्निक् स्निहितिश्च श्रितितिश्च। उत्साच
 शीलाय। उग्राचभीमाय। सदास्मीसेदो निरा। एतास्ते अग्नेधोरा०। अइति यास्ते अग्नेधोरा० भइ
 त्येते नैव यजुषा वा धोरास्तनूरग्नित्रयस्य प्रत्येकमनुदिशति। अपउपस्पृश्य। जघने नर गार्ह
 पत्यमेव तिष्ठन् विराजक्रमैरुपतिष्ठते। नर्यं प्रजां मे गोपाय। अमृतं त्वा यजीवसे। जातां जनिष्य

माणां च। अमृते सत्ये प्रतिष्ठिता मिति गार्हपत्ये। अथ र्वपितुं मे गोपाय। रसमन्ना मिहायुषे। अदध्यायोऽत्र।
तत नो। अविषं न पितुं कणु। इत्यन्वाहार्यं वनै। शः स्य पशून् मे गोपाय। द्विपादो ये चतुष्पदः। अष्टाश
काश्च यइहाग्रे। ये वै कत्राफा आश्रुगाः। इत्याहवनीयं। सप्रथमं मे गोपाय। ये वसभ्याः सभासदः।
तानि द्विपावतः कुरु। सर्वमायुरुपासतामिति सभ्यं। अहेबु धियमंत्रं मे गोपाय। यमषयस्त्रैविदावि
दुः। क्वः सामानियज्जुषि। साहि श्रीरमृता सतां इत्याविसथ्यं। एतदंत अनुक्तविशेषं सर्वं सहयाज
मानं। ततो ह्वयुः स्मार्त्तं वदाज्यं संस्कृत्य चतुर्गृहीतं गृहीत्वा हवनीये समिधमाधाया द्विः परिषिच्य
परिश्रिते परिश्रीते वातिष्ठनासीनो वा पर्णाहुतिं जुहोति। सप्तते अग्ने समिधः सप्तजिह्वाः सप्तकृष
यः सप्तधाम प्रियाणि। सप्तहोत्राः सप्तधा त्वायजोति सप्तयोनिः नीराप्य स्वाद्यते न स्वाहा॥ सप्तव
तेग्रयइदं॥ यजमानः पर्णाहुतौ वरंददाति। अध्वर्युः पुनराज्यं संस्कृत्य तेनैव वाज्येन स्त्रुवेण कृष्णं
जुहुयात्। यद्देवाय ददीव्यमोयुषे विश्वत इति त्रिभिरनुवाकैः प्रत्यंबं हुत्वा यजमानेन वैश्वानरायेत्यु
पस्थानसमिदाधाने कृते वरेदतेभिः संस्कारमग्निहोत्रं होममाज्ये नुकुर्यात्। पर्णाहुत्यंतमग्न्याधेयं आ
श्वलायनहोमकरणपक्षे अग्नि संस्कारकसायं प्रतिहोमो सायं होमतं त्रेण समस्य कुर्यात् पर्णाहुत्यग्नि

होत्रहोमयोर्विकल्पः समुच्चयोवा जघनेन गार्हपत्यमुपविश्य प्राणानायम्य सायं तृतीयां प्रातरग्निहोत्रहो
 ध्यामीति संकल्प्य कृत्वा उत्पत्ति क्रमेणाग्नीन् पीरस्तीयेति रेण गार्हपत्यं कूर्चं प्रक्षाल्याग्निहोत्रपाणिद्वन्द्वं न्यवि
 सादयति । आज्यस्थालीं कृत्वामग्निहोत्रहवणीमभिद्योतनं समिधं कूर्चमिति । कूर्चं आज्यस्थाल्यामाज्यमा
 नाय जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्याग्नी क्रमेण परिषिञ्चति कृतं त्वं स त्वेन परिषिञ्चामीति गार्हपत्यं । एवमन्वा
 हार्यपवनाहवनीयौ गार्हपत्यं त्वादुदी रोगारान्तरुद्राज्यमधिश्चित्याभिद्योतनकुशेनाभिद्योतयति अग्निले
 तेजोमाप्रतिधाक्षादिति आज्यं देवमग्निं प्रक्षिप्याभिष्टुतिं अमृतं मसीति । पुनरभिद्योत्यग्निः पर्यग्निः क
 रोति भंतरितं रक्षो नरितं अरत्तय इति स कर्म चेषा द्विस्तृतीयां आज्यस्थालीमुद उद्वास्या गारान्तरुद्रा
 दक्षिणे नस्तुवं समिधं च सव्येनाग्निहोत्रहवणीं पुगपदादत्ते । देवस्य ० । मादद इति ॥ गार्हपत्यं प्रति
 तपति ॥ प्रत्युष्टं रक्षो प्रत्युष्टं अरातय इति । कूर्चं अग्निहोत्रहवणीं निधाय यजमानमनुमंत्रयेत् ॥ ओं
 मुन्ने ध्यामीति स्वप्रतिवक्ति ॥ ओं मुन्नेयेति ॥ अध्वर्युरग्निहोत्रहवण्यां स्तुवेण चतुर्न यति भूरिडा
 भुवरिडा सुवरिडा भूर्भुवः सुवरिडेति प्रतिमंत्रं एवमेवाहितसं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा स्थाल्यां स्तुवं प्रस

अध्वर्युस्तुवंसकृज्जालोपरिप्राङ्नीत्वा कूर्चैर्निधाय प्रदक्षिणमावृत्य गार्हपत्यं प्रतीक्षते ॥ उपप्रेतसंगच्छध्वमाभा
गिनीभाणधेयं श्रियामि ॥ त्वस्रर्वीणाः सुकृतां यत्र लोकास्तत्रे मं यत्संयजमानं बधतेति द्वितीयामाहुतिप्रत्यभि
कया स्तुवास्वाहुतिमति क्रम्य समिधः पूर्वभागे समिधः पूर्वाहुते बहुतरङ्गव्याजुहोति प्रजापतये स्वाहेति
प्रजापतय इदं ॥ स्तुवमग्नेरुपरि निनीत्वाति क्वात्त्य कूर्चैर्निधायोपस्पृशति वृष्टिरसि हश्चमेपाप्मानमे
ति ॥ स्तुगग्रमारभ्य प्रत्यंगुलिना धोमुखेन प्राणिना आबिलमवस्तज्य स्तुवउत्तरतः कूर्चेतादृच्चेनैव
प्राणिना वमार्ष्टि ओषधीभ्यः स्त्रौषधीर्जिन्येति प्राङ्मुखेनोत्तानेन प्राणिना स्तुवो बिलमारभ्याग्रमुन्म
ज्य स्तुवउत्तरतः प्रथमाधमा र्जनवत् ॥ कूर्चेलेपमवमार्ष्टि पितृभ्यस्त्वापितृभ्यो र्जिन्येति ॥ पुनरपि तथैवा
वमार्ष्टि पितृभ्यस्त्वापितृभ्यो र्जिन्येति ॥ यजमानः प्राचीनावीति पितृभ्य इदमिति ब्रूयात् ॥ अपउपस्पृश्या
अध्वर्युस्तदुत्तरोष्ठं द्विः प्राप्नोति प्रजाभ्योतिरिति ॥ आचम्यैवं द्वितीयं आचम्याप सव्यउदङ्मुख आच
त्य स्तुगगत इव्यं हस्ते कृत्वा भक्षयति ॥ इदं रुविः प्रजननं मे अस्मद्वावीरं सर्वं गणां स्वस्तये ॥ आत्म
सन्निप्रजासन्निपशु सन्धय सन्नि लोक सन्नि वरि सन्नि ॥ अग्निः सूर्यः प्रजा बहुला मे करोतु न्न पयोरे
कूर्चेतादृच्चेनैव प्राणिना वमार्ष्टि ॥ ओषधीभ्यस्त्रौषधीर्जिन्येति अचम्यैवं द्वितीयं आचम्याप सव्यउदङ्मुख आच
त्य स्तुगगत इव्यं हस्ते कृत्वा भक्षयति ॥ इदं रुविः प्रजननं मे अस्मद्वावीरं सर्वं गणां स्वस्तये ॥ आत्म
सन्निप्रजासन्निपशु सन्धय सन्नि लोक सन्नि वरि सन्नि ॥ अग्निः सूर्यः प्रजा बहुला मे करोतु न्न पयोरे

तो अस्मा सुधत्ता रायस्योषमिषमर्जमस्मा सुदीधरत्वा हेति। सुतं निर्णिज्या हवनीये निष्प्यादिः परयित्वा हव
नीयस्योत्तरतः किं चिन्नियति॥ ॥ सप्त ऋषीन् प्रीणीहि सप्त ऋषीन् जिनच। सप्त ऋषिभ्यः स्वाहेति। सप्त
ऋषिभ्यः इदं। गार्हपत्यस्य पश्चात् किं चिन्नियति। इदमहमग्नौ वैश्वानरे मृतं जुहोमि स्वाहेति। अ
ग्नये वैश्वानरायेदं। अंतर्वेदि किं चिन्नियति। अक्षित्या मर्हिद्विति जुहोमि स्वाहेति। अक्षित्या ता
दं। पत्नी यजमानो हस्ते स्नुक्छजलशेषमुत्तयति। स्नुवं कूर्चं निधाया। गृध्रुक्रमेण शकल्मन् प्रक्षि
प्य प्रज्वाल्य पूर्ववत्परिधिं वृत्तिरुत २ सत्संवासेत्येनर्त्तनं परिधिं शमीति उपस्थाने विकल्पः॥ अथ
पावमनेष्टिः। तत्राश्रलायनसूत्रेति स्मरस्म उक्ताः। बोधायनसूत्रानुसारिणां एकेष्टिपक्षे विशेषः।
यजमानो गार्हपत्यस्य पश्चादुपविश्य याः पुरस्तादित्यादितनुहविर्भिर्यक्ष्यति त्रिरुपांस्तु त्रिरुये
रुक्ता तन्नुहविषि संबंधिहविरग्निषोमा गार्हपत्यभागदेवते उपान्श्वग्नये अष्टाकपालः पुरुडाशोग्नये
अष्टपवमानायाष्टा० अग्नये पावकायाष्टाकपालः पुरेडाशोग्नये शुचयेष्टा० ऐन्द्राग्नयेकादशकपा
लः पुरेडाशोदित्येष्टे त्ररुदेवा आज्यपादित्यादि अग्न्यन्वाधानादिव्रतसमिदाधाना तंप्रवृत्ति

वत् ॥ योर्णमासतंत्रं ॥ इधमसंनहनेन तत्त्वां त्रयो विः शक्तिधा । हस्तसंमार्जनादिविधाया । पात्रासादनेत्रि
 यत्वारिशकपालैः सह च स्थापनी मे सृष्टेन सह च रुमेक्षणं । प्रणीता प्रणयनेन सह घृतं प्रणयनपात्रं ।
 ब्रह्मोपेवज्ञानादिप्रणयने अपः प्रणीय ब्रह्म नृत्तं प्रणेष्यामीत्युक्ता तथैव घृतं प्रणयेत् ॥ अनया घृतं प्रणया
 मी ॥ निर्वपे अग्रे यजुषं निर्वपामि । देवस्येत्वा ॥ भ्यामुग्रे यजुषं पर्वमानाय जुषं ॥ अग्रे यजुषं पावकाय जुषं ॥ अग्रे
 यजुषं यजुषं । इन्द्राग्निभ्यां जुषं । अदित्ये जुषं । पामा । त्वादित्यो देवतं ॥ समानं कर्माधिवचनात्पूर्वं ॥ प्रोक्षा
 णे ॥ देवस्येत्वा ॥ भ्यामुग्रे यजुषं प्रोक्षाम्यग्रे यजुषं पावकाय यजुषं च यदं द्वाग्निभ्यामदित्ये ॥ यजुषं
 अग्रे यजुषं प्रोक्षामि । द्वाद्यनुषंगेणैव च अधिवपनसंबपनयोः । अधिवपनात्प्राक्वरव्यान्निविभज्य अ
 दित्येव इत्यभिहिते ॥ अधिवपने देवः । आसंबपनात्समानं ॥ अग्रे यजुषं ५ संबपना ॥ कपालोपधानेन
 वस्त्रावोग्रेयादिवतुष्यार्थमुपधायै द्वाग्यार्थमेकादशकपालान् न्युपधाया देवयज्ञं वहेत्यंगारमधिव
 त्यतिरः पवित्रमानीय प्रणीता घृतां च स्थापनी क्रवासि पृथिवी ॥ ईहेत्यधिश्चित्तं चैर्दग्धीमिति प्रदाक्षिण
 मंगारैर्परिसंविनुयात् ॥ यदितुश्चुत प्रायस्त्ववर्वाज्यमानयिष्य भवति तदा स प्रणीता दकमेवाधिश्चये
 त् ॥ संवापोऽधिवपनवत्प्रयथा देवतं पुरोडाशमधिश्चित्वा दित्ये स्थाप्या द्युर्मस्तविश्वयुष इति तिरः पक्तिं

२३

गप्रविधाय । श्रुविप्रागग्रां समिधं निधाया ज्यह्वयं संमृशति ॥ सज्जदेवैः सायंप्रातर्यावभिरसायं प्रातर्यावणेमा
 देवाः स्वस्ति संपारयंतु पशुभिरिति ॥ समिधा सह हाग्निहोत्रहवणीमादायो पावकुरण कूर्चमधः कृत्वा न्यतः य
 र्वेत्युक्ता जघनेन गार्ग्यमुदगग्रे उपसादनीय कूर्चं सादयति नम ईशाना प्रयं प्रजाः पुरोवो मे वर्धतामहं यजमानो
 नो मारिष्यमिति ॥ इवाहेतारं व्याख्यायोपाहुरणीय कूर्चं न सहादाय प्राणसंमितमाहवनीयस काशंगु
 ति ॥ भर्भुवस्तुवरुवंतरिक्षमन्विद्युयपंथावतं तो देवयानो येनायं नृषयः स्वर्गकामास्ते न गच्छामि परमेवो
 मन्त्रयथानहो वैयं सुकृताः स काशा इति जघनेनाहवनीयं वेद्यां प्रागग्रे उपसादनीय कूर्चं सादयति नम
 ईशानाय प्रजापतये पुरोवो मे वर्धतामहं यजमानो मारिष्यमिति समिधमाहवनीयमध्येभ्यादधातिरजतहरिणी
 लाग्निस्तूर्यज्योतिषं वायुमती ५ स्वर्गां स्वर्गयलोकाय रात्री महारक्षिति मिषकमुपदधेम तं प्राप्सोऽपाने
 दधामि प्रजापतिस्त्वासादयतु समिधं स्पृष्ट्वा जपति ॥ तयो देवतयां गिरस्वधुवासीद ॥ त अस्य रुद्रो ह
 सुतोमं ५ श्रीणां तिष्ठ श्रेयः । जन्म देवानां विशः स्त्रिषारोचने दिव इति अपउपस्पृशति ॥ विद्युदोसु विद्ये
 मेपाप्मानमिति ॥ समिधमादी सायामग्निस्तूर्यो ध्यात्वा तूष्णीं प्रथमाहुतिं नुहोति ॥ अग्निस्तूर्याभ्यामिदं ॥

तदुक्तानोप्याज्यनिर्वापः ऐं द्राग्नपुरोडाशश्रवणानंतरं चरुमुदि त्रयाग्ने हव्यं रसस्वेति उदके चरुश्रवणपक्षे
 श्रितप्रये चरावाज्यमानीयोद्वासनकाले यथा देवतं हवीं अमिघार्थं तैर्वद्यांसादयतीत्यादि प्रधानानु
 मंत्रेण होत्रं अग्निर्वत्राणि० प्रधाने अग्नय इत्युपांशु नु ब्रह्मीत्युच्चैरित्यादिसर्वत्राभुवोयज्ञस्य० वेषडि
 त्युच्चैरेवं सर्वत्राग्न आयुं अग्रे पवस्व० सनः पावको गन्तव्यपावकरो० अग्निः श्रुवि० उदग्रे० चतुर्णामन्ना
 वा दः॥ इन्द्राग्नियो शिंद्री व्यं न्नादः॥ अदित्याहं हं अहं देवयज्यया हंसो मुखेयमिति॥ अन्वाहार्यमासाद्या
 ग्याधेयं दक्षिणां ददाति॥ प्रजापतिर्भागो०॥ ऋत्विजः अयं वज्रोदनः अग्नीरिदं त उपवर्हणं ब्रह्मन् अयं ते श्वर
 ति यद्विष्णुमश्वं होतरेषां ते धेनुरिति धेनुं॥ अध्वर्या एष ते नडा निति गोमध्ये स्थितं नडा ह मत्विजः उद्गात एष
 सी तैरिह रण्यवा सैरिह रण्यं वज्रिर्मातुषं मे स्यो न च सेव व दानं॥ युष्माकमेतो मिथुनो गवो वा सैर्गावश्चे पंच
 ध्वं तियथानिर्दष्टं प्रतिग्रहीयुः॥ वते वसत इशकत्वे पान्यः प्रतिग्रहीयुः॥ उपवर्हणे स्थाने ब्रह्मणे न द्वाहं।
 न सर्वत्र ब्रह्म एवेति वा॥ देवस्य ते त्यनु दुस्य प्रत्येकमेव वा प्रतिग्रहीयुः॥ सर्वासां दक्षिणानां मे नूक्रमेण॥ दा
 एव मोहनमतिरिक्ता उ० पवर्हणा वासः सहितास्तद्व्यतिरिक्ताः सप्तभिर्वा गोभिः सहि
 ताद्वादश दक्षिणा भवन्ति॥ एतासां दक्षिणानां भावे द्वादश वासां सिता वते मंधानो दाने कौगावा
 ४ आग्नीध्रः॥ देवस्य ते मादि देवि दक्षिणे ब्रह्मणे ओदनं ब्रह्मण उपवर्हणं ब्रह्मणे मिथुनो गावो सोमाश्च
 ४ यवांसो रुद्रा यगां तैरमृतं लभस्या वज्रो दाने भू-त्रे रुद्रं॥ एवमध्वर्युः

दद्यात्। उद्गातयसे न सहिता आग्नीध्रवर्जिता प्राम्नीयुः तदभावे आग्नीध्रसहितः यथा द्रव्यं प्रतिग्रहः। तत आ
दित्यं चरुं व्युधृत्य चत्वार आर्षयाः प्राम्नीयुः यथा देवतमुज्जित्वा चरुं। ब्राह्मणतर्पणं तं समानं। ततो यावज्जी
वमप्रयोजस्रासुर्द्वादशौ हं प्रणम्य न पक्षे वै हिमपूर्वाधाने यदि द्वादशाहोतेः पौर्णमास्यापत्तिततदानद्वाद
शाहाजस्रधारणं। सोमपूर्वैश्चिपूर्वच। नद्वादशाहाजस्रधारणं किंतु पावमाने स्थिते दासिणाग्न्याश्च पदि
कावुत्सृज्यार्थायागार्हपत्या तौ प्रणयेत्। द्वादशाहाजस्रधारणपक्षे वावद। जस्रधारणं व्रतस्यै
तिमिति केचित्। सौ वैवं। नानृतं वदेत्। नमन्मयेनपि वेत्। मांसं लवणं तिलव्यतिरिक्तं कोशीधान्यं नाग्नी
यात्। नस्त्रियमुपेयात्। भस्मसारादिना वासः। पल्यूलनं न कुर्यात्। नशूद्रा यो छिष्टं दद्यात्। स्वयमेव पा
दौ प्रक्षालयेत्। स्वयमेव समिधा आहुत्याभ्यादध्यात्। अस्य गृहे न भ्रातृणां न वसेत्। अग्निहोत्रे छे
षेण व्रत एव वायजमानो भवेत्। भुक्तमेव पल्यश्रीयात् इति॥ अथाग्निहोत्रहोमः॥ तत्र नूतनाग्निहो
त्रारंभे विशेषः। सोत्रं न लिख्यतः। अतो वहिर्लिख्यते। अस्तमयात्सर्वज्ञानपवनमंत्राश्च मनमंत्रो
क्षणपुण्याहानि कुर्यात्। पुण्याहदेवता अग्निः सूर्यप्रजापतयः॥ गार्हपत्यस्य पश्चादुपविश्य पत्न्या स
ह दभैस्त्वपविश्ययाः पुरस्तादित्याहितपितृनासत्यधिकारे यावज्जीविमग्निहोत्रं होष्यामीति संकल्पयेत्॥

४ पावमानेष्टिः।

यतनमुपविशेत् ॥ उद्धरणानंतरमाहो मासनीयजमानोव्रतचारिणोपवेशनेयजमानस्यां कधारणासदा
दक्षिणेनपाणिनादक्षिणाभिं गार्हपत्यमाहवनीयंवेशान्यादिस्त्रिजः परिसमुद्युपुनः पुनरुदकमादाय
तथैवपर्युक्षति ॥ अतस्तस्याभ्यांत्वापर्युक्षामीतीसायं सत्यक्रताभ्यांत्वामीति प्रातः ॥ प्रतिपर्युक्षणमंत्रः ॥
गार्हपत्यादिविधिनामुदकधारां हरेत् ॥ तंतुं तन्वेनित्याहवनीयाद्याहृपत्यस्य पश्चादुपविश्योदकंगारान
यो हरेत् ॥ सुदुतकृतसुदुतं करिष्येति तेषु होमद्रव्यमधिप्रयति मध्यधिप्रितमधिप्रितं हिं ॥ इति
ज्वलतात्तणेनाधिप्रितमवज्वलयति अग्निहेतेनोमाहर्षीरिति तथैव तृणं पृथक् निधाय पयो हो हो न
क्षालनोदकपूर्णश्रुवेणाधिप्रितं संचति ॥ शान्तिरस्य मतमसीति पयो व्यतिरिक्तद्रव्यहोमे अन्येनोदके
नस्वेकः घृतो होमेदर्भाग्रद्वयप्रक्षेपः ॥ तेनैव ज्वलतात्तणेन त्रिः पर्याग्निकरोति अंतरिक्षं तं रसोंतरिता
अरातय इति सकृन्नेनेनादि स्तस्त्री सुः सुकंपरित्यज्य होमद्रव्यं मंदगत्या उदगुदास्य मंत्रैरधो हस्त
निदध्यात् स्तोत्रसहितं कर्षं निवोदगधः कं श्रवयति ॥ दिवेत्ता अंतरिक्षायत्वा पृथिव्यै त्वेति दुध्वं मध्ये
पृथिव्यामीति प्रथमेनोपासिद्दतीयनतदध आकाशे तृतीयेन भूमौ निदध्यात् ॥ तिस्रो मंत्राः संपादयेत् ॥

२५

पृथक् तानंगारा गार्हपत्ये प्रत्यहति ॥ सुदुतकृतसुदुतमकोषीति स्तृक् स्तृक् वोगार्हपत्ये प्रतितपति ॥ प्रत्य
हं रक्षः प्रत्युष्टा अरातयो निष्पन्नं रक्षो निष्पन्ना अरातय इति ॥ अग्निहोत्रं त्र्युत्तरतः सुवमासाद्या स्तृक् व
हस्तएव ओमुन्नयानीत्यतिसर्जयति सायं ॥ ओमुन्नयामीति प्रातः ॥ स्तृक् वं स्तृक् स्तृक् त्र्यो मध्ये स्तृक् पृथिव्या परे
पावे हिं रवेण गार्हपत्यमुत्तरेणाभिं गत्वा आहवनीयसमीपे दक्षिणात उदङ्मुख उपविश्य ॥ ओमुन्नयेत्यति
सृजेत् ॥ सर्वत्रिमात्रः प्रणवः अग्नेणाहवनीयमेत्यसु विहोमद्रव्यं पूर्णं स्तृक् वेण चतुरन्तयति अरिं ले सेकं
भुवश्चेति द्वितीयं स्वरिं ले तितृतीयं वधश्चेति चतुर्थं पंचावति नानुत्तं पंचमं स्तृक् ली मभिर्मय स्तृक्
पुष्करोपरि समिधं निधाय समिधं स्तृक् वं पुष्करे गृहीत्वा प्राणसंमितां गार्हपत्यस्य उपरि दद्यात् आहवनीयस
मीपेनाहत्याहवनीयस्य पश्चात्प्राणसंमितां कृत्वा प्राणयेषु कुशौषुसादयित्वा दक्षिणं जान्वाच्च तां समि
धमाहवनीयेभ्यादध्यात् ॥ रजतां त्वाग्निज्योतिषं रात्रि मेष कामुपदधे स्वाहेति सायं ॥ हरिणी त्वा सूर्यज्यो
तिषमहरिष् कामुपदधे स्वाहेति प्रातः ॥ अग्नये ज्योतिष इदमिति सायं ॥ सूर्याय ज्योतिष इदमिति प्रातः स्ता
गः ॥ आहितां समिधमनुमंत्रयते ॥ आधानमंत्रेण स्वाहा कारविना कृतेन रजतां त्वाग्निज्योतिषं रात्रि मि
ष कामुपदधे ॥ तथैव हरिणी त्वा स्तृक् ॥ तेन ऋषिणा तेन ब्रह्मणा तया देवतया गिरस्व भूवासी देति ॥ विद्युदसि

विद्यमेपास्मानमग्नौ प्रधा। अष्टपश्यदीप्तांसमिधं द्युगुलमात्रे तथैव होमद्रव्यमभिजुहुयात्। भूर्भुवः स्वरोऽस्यो ज्योतिरग्निस्वाहेतिसायं भूर्भुवः स्वरोऽस्यो ज्योतिरग्निस्वाहेति प्रातः अग्नि
 ज्योतिष इदमिति सायं। सूर्यज्योतिष इदमिति प्रातः स्यागः। अग्नय रदं सूर्यायेदमिति वा। सुवेष्टु कुशेषु नि
 धाय गार्हपत्यमवेक्षते पश्चन्मेयेति। आहुतिमनुमंत्रयते ता अस्पृशदोहसः सोमं श्रीणोति एश्वर्यः।
 जन्मं देवानां विशस्त्रिषारोचने रिवरति पूर्वस्याहुतेरुत्तरस्तदधिकद्रव्यमसे स्रष्टा मुत्तरामाहुतीनु
 होतितदधिकं स्क्रुयवशेषयन्। प्रजापतये स्वाहेति मनसा चतुर्थं तं प्रजापतिपदं ध्यात्वा स्वाहेत्युपा
 न्मत्का प्रजापतय इदं। एतदंतं जान्वा न्यैव देशतः कात्कातः संनिहितो बधायै। तामाहुतिं कटाक्षेणो
 क्षमाणो नुमंत्रयते। भूर्भुवः स्वः सुप्रजाः प्रजाभिः स्यां सुवीरो वीरैः सुपोषः पोषैः। उपत्वाग्र इति अ
 ग्निर्मर्धेति अग्निमीळति वाग्नेयीभिश्च। एताभिः। अग्निहोत्रारं भदिने सं बं स्तरे वप्रतिसंवत्सरं अ
 ग्रभायं षीति तिष्ठभिश्च स्क्रुचमाहवनीये चिरनुप्रकप्य सव्ये हस्ते कृत्वा दक्षिणेनानुजानेन अधो
 मुखेन दक्षिणपाणिनाग्रप्रभृतिमलं भावते। पुष्करमवमज्यलेपं कुशले मलेषु तथैव निमाष्टि।
 पशुभ्यस्त्वेति पशुभ्य इदं। प्रातरुत्तानेन पुष्करे कुशलेषु च पाणिनो न्माष्टि कुशमलानां दक्षिणत उत्ता

२६

ततो अग्नौ चरिस्मृद्यपर्युक्षणापरिस्तौर्य आज्यगार्हपत्ये स्मार्त्तवत्वं स्क्रुत्य शुक्लवो निष्यस्क्रुविवतुर्गृहीतंग
 हीत्वा हवनीये समिधमाधाय जुमाने जुहोति। विनिष्कृक्। विन्न० आस्मा सुवर्णमा धात्वा हा। वाचस्येतये ब्र
 ह्मण इदं। आहवनीये एव कृष्णो होमः। यद्देवाय ददिव्यमायु इति पूर्ववत्। वैश्वानरायेत्युपस्थानं वरः। अपराह
 अस्तमयास्त्वं आचम्यतीर्थेन प्रविश्य पश्चादुदगुपविश्य गार्हपत्यं प्रज्वल्य नस्मादेकदेशं दक्षिणाग्राय तनस्क्रु
 र्याभिमुखो निदधाति॥ एवमाहवनीयं॥ सायमग्न्यान्माभिमुखं निदधाति॥ एतदुपविष्टो देवैः कमुधरेत्। देवं त्वादे
 वेभ्यः क्षिया मुधरामीति॥ उधृतं प्राक् प्रणयति॥ उध्रीयमाण उधरपाप्मनो मायदा विद्वान्यत्र विद्वान्श्चकार॥ अ
 हाय देनः कृतमस्ति किं विद्वत्सर्वस्मान्मो॥ उधृतः पाहितस्मादिदमिति सायं॥ प्रातस्तथात्राय देन इति। प्रणीत
 माहवनीयाय तने आदि स्याभिमुखो निदधाति॥ प्रातराहवनीयाभिमुखः। अमृताहुतिममृतायां जुहोम्य
 अग्निं एषिव्याममृतस्य यो नो। तयानंतं काममहं जयामि प्रजापतिः प्रथमोऽप्यं जिगायागना वग्निस्वाहेति अ
 स्तमयो दयानंतरं आहवनीयाब्दहिराचम्य पाणिना तीर्थेन प्रविश्य गार्हपत्यस्य पश्चादुपविश्य प्राणाना
 पम्यति तथादिसंकीर्त्य असुकद्रव्येण सायं प्रातरग्निहोत्रहोमौ होष्ये। तत्रेहानी सायमग्निहोत्रहोमं क
 रिष्य इति संकल्प्य प्रातरिति प्रातः उधरणका ते होमकोले वपली विहाराब्दहिराचम्य तीर्थेन प्रविश्य स्वा

नाभंगुलीः कृतावाचीनावीतीः स्वधाः पितृभ्यश्चतिपित्र्येणोदकं तत्रक्षिपेत्सिद्धं भ्यर्द्धं ॥ यज्ञोपवीतिस्क्रवंकुशे
पुत्रिधायवक्षिरसिवृश्चमेपाप्मानमशुश्रद्धास्त्यपउपस्य श्रेतः ॥ स्त्रुग्धस्तएतदंतंकुर्यात् ॥ गार्हपत्यस्य पश्चा
दुपविश्य जान्वा व्यक्तं चतुर्थं तं प्रजापतिपदं ध्यात्वा स्वाहेत्युपांशुपठन् ॥ समिधमाधाय ॥ होमद्रव्यं जु
होति ॥ अग्नये गृहपतये स्वाहेति प्रथमां सुवाहुर्तिजुहोति प्रजापतये स्वाहेति द्वितीयां दक्षिणाग्नौ समिध
माधाय ॥ अग्नये संवेशपतये स्वाहेति प्रथमां पूर्ववत् द्वितीयां ॥ अग्नये गृहपतये ॥ अग्नये संवेशपतये ॥
प्रजापतये इति त्यागः ॥ गार्हपत्यादुत्तरतः ॥ स्त्रित्वा ॥ अभये वोभयं मे स्त्रित्युक्ता ॥ स्त्रुचं हस्ते गृहीत्वा विहारा
द्धिर्भक्षयेदायुषेत्वा प्राश्नामीति प्रथमं ॥ आचम्यां नाद्यायत्वा प्राश्नामीति द्वितीयं ॥ आचम्याभ्यामं सुचं
तर्वद्युत्तरां सेत्रिरुदकं निनयते ॥ सर्पदेवजनेभ्यः स्वाहेति त्रिः ॥ स्त्रुत्रे प्रागुदीव्योर्निनयेत्प्रागुदीव्योर्निनये
त्प्रागुदीवोरिति द्विवचनात्प्राचिद्वेउदीविद्वे निनयेत् ॥ नत्वीशान्यां च तस्त्रोपि ॥ अंतराळदेवा बोधं कस्य स
मासस्याभावादिति देवत्रातभाष्यं स्क्रवंकुशैः प्रक्षाल्य कारिकायां अपराजितायां इशान्यां दिशि च त
त्त्रपिं उपितयज्ञे अग्नौ मेक्षणमग्नादधाति ततस्त्रिष्टकं द्राजनमिति वाततश्च तस्त्रुउदकप्रणाः सुचोनि

नयेत्। प्रतिनिनयनं मंत्रावृत्तिः। ऋतुभ्यः स्वाहेत्येकादिभ्यः स्वाहेति द्वितीयां सप्तऋषिभ्यः स्वाहेति तृतीयां इत
रजनेभ्यः स्वाहेति चत्वारि। यंचमी आहवनीयः स्यपश्चात्तु कुशदेवोऽप्यथिव्याममृतं जुहोम्यन्त्रये वैश्वानराय स्वाहे
ति अग्नये वैश्वानराय देवं॥ षष्ठं पश्चाद्गार्हपत्यस्य प्राणमिमते जुहोम्यमृतं प्राणे जुहोमि स्वाहेति अमृताय प्राणा
येदं। एतदेतं वागार्हपत्यदक्षिणाग्नेयोः समिधा धानहोमौ। स्तुचमाहवनीयप्रताप्यांते वेदिनिधापयथा
लिङ्गत्यागः। सर्वत्र नवसमिधो गृहीत्वाग्नेणाहवनीयं परीत्य आहवनीयस्य दक्षितं उदङ्मुखं स्तिष्ठन्॥
ति स्तः समिधोभ्यां दधाति दीदिह स्वाहेति प्रथमां द्वितीयां तृतीयां चैव गत्वा एवं गार्हपत्ये दीदाय
स्वाहेति प्रथमां दक्षिणा तमावृत्य दक्षिणाग्नेो दादायेति प्रथमां द्वे द्वे पूर्ववत् त्रयथा लिङ्गं त्यागः परिसमह
ने पर्युक्षणे पूर्ववत् अर्चनं प्रदक्षिणा उपस्थानं नमस्काराः समर्पणं कर्मणाश्च॥ दधिः तं तुलादीनां अधिष्ठा
यणाभावान्नोदगं गारानपोहनादि अवबलनपर्यग्निकाद्येव॥ ओदनपयो यवाद्यादीनां सर्वं। यदा
तन्यो जुहोति तदा यजमान इशाभ्यामाचम्य परेण वैक्षित्यादि स्वयंतन उपविश्याति सर्जनं दुतानुमं
त्रणत्यागाव्यनादि यथोक्तं कुर्यात्॥ पर्वणि यवाग्वापय सोवा स्वयं जुहुयात् सस्यं प्रातर्होमयोरेकद्वय

होमं नालति वा पाणि संमर्शनाय ज्ञस्य संततिरिति पृथ्या स्तारणा दास्यर्वगार्हपत्ये स्मार्तं वदा ज्यं संसुयात् क्ष
 वैवं। गार्हपत्य स्योत्तरतो रर्भा नास्तीर्यते पुआ ज्यस्य ली सुवंचैव जुह्वं च समिधं तथा। प्रोक्षणीव कुशांश्चैव पा
 त्राण्येनानि सादयेत्। इदं न्यविषवि त्रे प्रोक्षण्यातिरः पवित्रमप आनीय त्रिरुसूयता भिरुत्ता नान्यन्यानि
 पात्राणि प्रोक्ष्या ज्यस्य ल्यातिरः पवित्रमप आज्यमानीय गार्हपत्ये उदंगारान् थुकृत्य तेष्वा ज्यमपि श्रि
 त्याभियो न न कुशो नावज्ज्वल्यत न दर्भा ग्रहयं प्रोक्षितं प्रास्य ते नैव ज्वलता निः पर्यन्ति कृत्य कर्षे निवोद
 गु हा स्यांगारान् प्रत्युद्या ज्यं पुनराहारं त्रिरुसूय पवित्रे अग्नौ प्रास्य स्क्रुक् स्क्रुवो स कुशौ निषण्णसे
 मृत्य प्रोक्ष्य गार्हपत्ये प्रति तप्य सुवि नतुर्गृहीतं गृहीत्वा उपरि समिधं निधाय सुनं स सुवामा ज्यस्य
 ली च गृहीत्वा हवनीय समीपे निदध्यादिति। आहवनीये तां समिधमाधाय पर्युक्ष्य चतुर्होतारं मनसा
 नुदुत्या हवनीये जुहोत्य न्यारब्धे यजमाने। एधि वाहो तां द्यौरध्वमुः। रुद्रो ग्रात्। बहस्पतिरुपव
 न्तो। वाचस्पते वावो वीर्येण। संभृततमेनायस्मसे। यजमानाय वायं। आसुवस्करस्मै। वाचस्पतिः सो
 मं पिबति। जज्ञे न दिं द्रमिंदिया यस्वाहा। इत्युच्चैः॥ वाचस्पतेये ब्रह्मण इदं। पदे वाय इदी व्यमायुष इति नि

३८

भिरनुवाकः कृष्णा उर्हो मउपस्थान वरदानांत अपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सारस्वत होमो जुहोति। पूर्णा पिश्यादु
 त पूर्णा पुरस्तादु मध्यतः पौर्णमासी तिगाय। तस्यां देवा अधिसं वसंत उजमे ना क इह मादयता मग्नी
 षोमौ प्रथमौ वीर्येण वसन्तु दानादित्या निह जिन्वतं। माध्यं हि पौर्णमासं जुषेथां ब्रह्मणा वधौ सुकृते
 न सा तावथा स्मभ्यं सुहवीरां रयिं नियच्छतुं स्वाहा॥ पूर्णमासा ये दं अपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा नु
 होति। निवेशनी संगमनी वसूनां विश्वारूपा निवसन्त्या वे शयंती। सहस्रपोषं सुभगारराणा सान
 आगन् चर्बसा संविदानाय तदेवा अदधु भगिधेय ममा वास्ये सं वसंतो महिना। स नो यज्ञं पिष्टिह वि
 श्ववारैरयिं नो धेहि सुभगे सुवीरं स्वाहा। अमावास्याया इदं। पाणि संमर्शनादि पात्रा सादने एक
 त्रिंशत्कपालैः सह च रुक्माली मेक्षणे। न स हव रुमेक्षणे निवापि देवस्य त्वां भ्यामग्ना विष्णुभ्यां जुषं
 निर्वपामि। सर्वं सरस्वत्यैः सरस्वते। अग्नये भगिने। प्रोक्षणे देवस्य त्वां भ्यामग्ना विष्णुभ्यां वा जुषं प्रो
 क्षामि सरस्वत्यै सरस्वते ग्नये भगिने उ। करं तं तुल प्रक्षालनं नियतं। अधिवप नात्मा क सरस्वत्यै तं तु
 लं विभागं कृत्वा च ख्यानं भिमं शान्ति सरस्वत्यै व अधिवपने। देवस्येति। अग्ना विष्णुभ्यां जुष्टमधिव

मामिसरस्वत्यै सरस्वते नमः। कणाकोपधाने अग्रावि सुभ्यामेकादशकपालान्युपधायादेव यजं वहे
 त्यंगारमधि वसतिरः पूर्वा नमानीत प्रणीतो दकां चरुणा लीकृवा सिष्टं हेत्यधिश्रित्य निदग्धमिति
 मंत्रेण प्रदक्षिणमंगारैः परिधित्य सरस्वते द्वादशकपालान्युपधाया नमये भगिनेष्टौ कपालान्युपदधाति।
 सपवपः अधिवपनवत्। पिंडाभिर्मर्शने ग्राविष्ठुभ्यां त्वासरस्वत्यै वश्वरव्यान्। सरस्वते त्वा॥ ॥
 अग्नये भगिने त्वा। दक्षिणपुरोडाशमधिश्रित्य चरुणा ल्यां घर्मा रुति श्वायुष इति तिरः पवित्रे तंडुल
 नोप्येत रावधि श्रित्याहुनिर्वापः दक्षिणपुरोडाशं प्रपयित्वा चरुमुद्दिश्यामेह व्यं रक्षस्वेत्युक्तेत्त
 रौ प्रपयति सर्वत्रैव सुकसंमार्जनान्युत्करे निरस्यति स्वाहाकारेण मंत्रेण विकृतेष्टौ सुवसंमार्जनानी
 धमसंनहनानि च उत्करेण निरस्यति उद्वासनादियथा देवतं हवींष्यभिधारयति। त्यादि प्रधानानु
 मंत्रेण ग्राविष्ठौ हं देव० वीर्यवान्भूयांसं सरस्वत्या अहं देव यज्यया वाचमनाद्यो पुष्यं। सरस्वतो
 हं। श्रद्धामनाभूयांसं। अग्नये भगिने हं। यानादः। अन्वाहार्यमासाद्य मिथुनो गावौ ददाति देवस्य ते
 त्यादि ब्रह्मण ओदनं ब्रह्मणे मिथुनो गावौ तै रमृतत इधमसंनहनानि सुक प्रायश्चित्ताधानं सुवंमार्जनवत्।
 प्रजापते भगिणोऽस्तु दुर्जस्तं तौ पयस्व तौ प्राणा पानो मे पातः समानव्या नौ मे पातः मुदानव्या नौ मे पातः मदितास्तौ सिद्धे वां मा मे सपथाम मु
 भ्रं मुष्टिन् लोकैः॥

२९

मेक कर्तृत्वेकं वा॥ ॥ इत्याश्वलायनाग्निहोत्रहोमः॥ ॥ अथान्तरणीयेष्टिः॥ ॥ सापोर्णमास्यां पोर्णमासे म
 नसमानोपवसथा कार्या। पूर्वद्युर्नादीमुखं रात्रा उदकांतिं प्रतिसरबधं चकृत्वा श्वोभूते स्नानादिपंचकं कुर्या
 त्पुण्याहे अस्यादयः प्रीयंतां याः पुरस्तादित्यादि स्वर्गकामः सत्यधिकारे यावत्तीविंदश पूर्णमासाभ्यां यक्ष्ये।
 इति त्रिरुपांशु त्रिरुचैरुक्ता। दशपूर्णमासावारप्यमानो न्वारं भणियेत्यायक्ष्ये इति त्रिरुपांशु त्रिरुचैरुक्ता।
 गुरुभार्गवयोर्मोक्षे ग्रहणे च द्रुसूर्ययोः। तथा मलिमदुचे पौषे नान्वारं भणिमिष्यते॥ तथैव संकल्प्य प्रतिवच
 नांते अन्वारं भणीया अग्नीषोमा वाज्यभागौ आग्नावै सुववैकादशकपालः पुरोडाशः सारस्वतश्चरुः। सारस्वतो
 द्वादशकपालः पुरोडाशः। अग्नये भगिनेष्टौ कपालः पुरोडाशः। प्रधानमुपांशु एवमात्मकेन सांगोपांगेनेत्या
 दिसद्यो यक्ष्ये पोर्णमासस्यः। अग्नीषोमा वाज्यभागौ। देवा आज्यपादित्यादि देवता संकल्प्य कृत्वा सान्वारं
 भणीया पोर्णमासे अध्वर्युत्वा मुं रण इति। अग्निर्धितुरग्नीषोमा विंदो वै मधश्च प्रधानं देवताः देवा आज्यपाः।
 अग्निः स्थि० त्रयो० स्तुत० अष्टौ० सद्यो यक्ष्ये० एवमध्वर्योर्दिन्यथा का तं कृणुयात्॥ अध्वर्युरिडा देवदूरित्या
 दि अग्निहूयं विहृत्योभयोस्तं त्रेणान्याधानादि कुर्यात्। इध्मा बर्हिः संभरणादिक मन्वारं भणीया पूर्णमा
 सयोः पृथक् कुर्यात्। बर्हिषी संभज्य। इत्थं वा बहुभ्यामुद्यते। उर्वंतरिक्षमन्यतं। देवंगमेष्टः स्तुतः

यथादेवतमुज्जित्वाचनं संतिष्ठत एषेष्टिर्ब्राह्मणतर्पणान्नव्रतं विसर्गः । इदं प्रायश्चित्तप्रदीपेयज्ञानेनैव
वस्यत्वं व्रतविसर्गो नामपयस्वती अग्रे व्रतपते प्रायश्चित्ताधाने तु वरणादिगोयज्ञवर्जं प्रकृतिवन्मतं श्रौ-
ना भूतेषां पितृसंमर्तृदिपत्नीयजमानो भयोर्व्रतग्रहणं । अग्रे णोत्करं तणा निसंस्तीर्य तेषु सुचः सदिपित्वाणा
हंपत्या वेशणाद्येव पत्न्या एव ततः पौर्णमासे ह्यंते तं त्रेण व्रतविसर्गः ॥ ॥ संतिष्ठते म्याधेयं ॥ ॥ अथ
पुनराधेयं तु अनेन प्रयोगकारेणा व्रतलिखितं ॥ अतः कारणादन्यप्रयोगकारोक्तं लिख्यते । एतस्यार्थः ।
विशिष्टाग्निसंधाने ऋत्विग्वरणादि सर्वं भवति ॥ गोपित्यज्ञो न कर्त्तव्यः ॥ न व्रतविसर्गः ॥ पौर्णमासीया
गपयंतं त एवाग्नयः ॥ पौर्णमासीयागान्वाधानस्य कृतत्वात् ॥ ॥ अथाग्रयणं ॥ ॥ वर्षा सुश्यामाका
ग्रहणं । शरदि ब्रीह्याग्रयणं । वसंतं यवाग्रयणं । रेवती पर्वद्वयदेवदिने कृत्तिकादिविशारवां तेषु यस्तुण्य
मात्मानु कूलं नक्षत्रं देवनक्षत्रसंज्ञं अन्येषामपि नित्यकाम्यनैमित्तिके ह्येवादीनामुनु कृत्तकाला
नामयं कालः । तस्याद्योक्ते प्रयोगे पूर्वद्युर्नादीमुखं रात्रा उदकं शान्तिं प्रति सरबंधं च कृत्वा श्वः
स्नानादिपंचकं कुर्यात् ॥ अथाग्रयणदेवतानुद्धृत्य पुण्याहं वाचनं गार्हपत्यस्य पश्चादुपविश्य याः

ॐ. पुरस्तादित्यादिस्वर्गकामग्रयणेनयसिइति त्रिरुपांशुत्रिरुत्रैरुक्ताआग्रयणैर्यक्षमापो न्वारंभणी
 ययायशसंकल्पान्वारंभणीयायाइत्यादिश्वःसद्योयक्ष्यइतिदेवताःसंकल्प्यअस्मिन्सामान्वारंभणी
 येश्यामाकग्रयणाधुर्यत्वा महं वृणइत्येवमध्वर्यादीनयथाकालंवृणुयात्तइतिदेवद्वारित्यादिअ
 ग्निर्येविहृत्सोभयोस्तत्रेणान्वाधानादिकुर्यादिदिद्वयसंनिपातंन्यायेन॥ इध्मावर्हिः संसरण
 दिकं पृथक् दत्तार्पणमासवत्कुर्यात्संतिष्ठते न्वारंभणीया ब्राह्मणतर्पणांता नविस्तते त्वत्तं पय
 स्वती अयेव तपतेन कर्तव्यं श्वः प्रातर्दुतो गृहोत्रे तदात्री मेव वा पाणि संमर्शनादिपात्रासादने स्पृशे
 न सह वरुणालीकाले वरुणे क्षणमिति शम्वा दृषद्युपलपिष्टोदपनी मेक्षणवर्जं सादयति
 प्रणयने ब्रह्मन्नपः प्रेषयामा अनयावः पणयामीति निर्वपिः यथा देवतं यज्ञयोगानंतरं
 हं पत्येस्मान्तं वत्त आज्यं संस्कृत्य सुविचतुर्गृहीतं गृहीत्वा हवनीये समिधमाधायान्वाह
 तिर्जुहोति॥ शमायुधाय शतवीर्याय शतोत्तयेभिमातिषाहे । शतं योनैः शरदो भजीता निंदी

नेषु ब्रह्मदतिदुरितानि विभवा स्वाहा । इन्द्राये दं । अपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा । ये चत्वारः पृथग्यौ देवयानौ अंतराद्या
वा एधिवा वियंति । तेषां येऽप्युज्यानि मज्जातमा ब्रह्मा तस्मै नो देवाः परिदत्तं सर्वं स्वाहा । द्यावा एधिवा भ्या
मिदं । अपरं । श्रीष्टो हे मुन उत नो ह्यसुतं शरद्वर्षः सुवित्तं नो अस्तु । एषां मत्तु नां ११ शतशरदानां निवा
त एषामभये स्याम स्वाहा । श्रीष्टो अतु म्यर दं । अपरं । इदुवत्सराय परिवत्सराय संवत्सराय कृष्णा
वृहन्तमः । तेषां ५ वयं सुमतौ याज्ञिया नां ५ यो मिजिता अहंता स्याम स्वाहा । इदुवत्सर परिवत्सर संवत्स
रेभ्य इदं । अपरं । मुद्रां नः श्रेयः समनै हरे वास्तव्या वसे न समसीमा हत्वा । स नो मयो भ्रपित्तो आविश्वा
त्तुद्रां तो कथ्यत नु वे स्यो नः स्वाहा । देवेभ्य इदं । एवमेव चतुर्गृहीतं पंचयेत्यन्ये पुरस्तात्स्वै ह कृतो वाज्या
नी होमः । वरुणाल्युपधानकाले आदेव यजं वहे त्यंगारमावत्यंतेषुति रः पवित्रमानीय प्रणीनादु
ग्धं वरुणा त्रीमाधि श्रयति । ध्रुवा सिह । तां मदक्षिणमंगारैः परिविनु यातु निर्दग्धमिति तिस्रस्यांति
रः पवित्रं तंडुलानावपति धर्मिषु विश्वायुषः आड्यं निरूप्याधि श्रियो भे पर्याग्निकेराति अग्नेर्हं र व
क्षसेत्युक्ता अवि द हंतः श्रपय । त वा वं विसृजेत् । अग्नेः प्रणोत्करं स्तृणा निस ५ स्तार्यतेषु स्तु चः स्वा

दयति। पत्न्या गार्हपत्या वेक्षणादिह विरुद्धासने आप्यायतां घृत०। तेजसा सोमं यजुर्हमुभिर्घास्यामि॥
 उद्गासयति श्रुतं तस्मात्तिष्ठति तामत० नो अद्वेनो परिसंतर्पयति आर्द्रो भुवनस्य गोपाः अधस्तादभ्यंक्षते
 यस्तं आत्मा पशुषु प्रविष्टः समंश्वा॥ अंतर्वेद्यासाद्य स्तुवमभि वरस्ये त्वयादि॥ आज्यभागविष्वा मेक्ष
 णेन पूर्वाधा द्वेयो रवद्यं नाहा सोमायानु ब्रू ३ हि। सोमं यजता। सोमायेदं। सोमं स्थाहं देवयज्यया प्र प्रज
 यो वपुश्शुभिश्च जनिषीयेत्ये नुमं नृणां स्विष्टकृतमवदाया ज्येष्ठा ल्या स्तुवेण जु होति मधुश्च स्वाहा म
 धव इदं। माधवश्च स्वाहा। माधवायेदं। शुक्रश्च स्वाहा। शुक्रायेदं। शुविश्च स्वाहा। शुवयेदं। नपा
 र्वा होमः। वरुमेषणमादाय वषट् कृते हु त्वामेषणमनुपहृत्य संस्त्रावेणाभि जुहुतो हं इदं त्या
 क्रम्येत्यादि। इडा भक्षणं सर्वेषामाश्विना य नो क्रमार्गेण तद्यथा रदं होतुरेव रळे भागं नुषस्वनः। पि
 चगाति चार्वातो रायस्योषस्येक्षिषे तस्य नो रास्वस्तस्य नो दास्तस्या सोभागमशीमहि। सर्वात्मानः
 सर्वतनवः सर्ववीराः सर्वपूरुषाः। इत्युक्त्वा अध्वर्युर्यजमानि आग्नीध्रः सर्वस्वभागं सवेपथो निधाय।
 दक्षिणेनाभि मृशायुः अमो विष्टा प्रजापतये त्वा गृहं गृह्णामि महं श्रियै यज्ञा सोमं हं नु नाद्याया।

भुङ्क्षन्ः श्रेयः समन्ते देवास्त्वया वृत्तेन समक्षामहि त्वा । स नो मयो भूः पितृवो विश्वेन्द्रो नो भवद्विपदे नो
चतुष्पतदे । इति प्राश्या बभूव नाभिमाभि न शोयुः । अमौ सि प्राणौ तदन्तं ब्रवीम्यमासु सर्वानोसि प्रवि
ष्टः । समेतुरो रोगमपनुद्य शरीरादमाम एधि मामृथामहे देति । अन्वाहार्यमासाद्य वासो ददाति । ऋति
कृतं हो वास इति प्रतिग्रह मंत्रः । ब्रह्मणे वास इति । उज्जिति वासने सोमस्यादमुं यजमानभाग प्राश
ने प्रजापतेष्वेर्विभात्राम इत्येतस्य ऋण ने अग्निः प्रथमः प्राश्नातु सहि वेदयथा हविः । शिवा अस्मस्य
मोषधीः कृणोतु विश्व चर्षणिः । इति ब्रह्मण तर्पणांतं समानं । तच्च । प्रकृतौ त्रयाणां विकृतौ दशाना भिति
के वित् । संतिष्ठते श्यामा काग्रयणं ॥ ॥ अथ शरदी ब्रीह्याग्रयणं ॥ ॥ स्नानादि पंचकं कृत्वा याः सपुर
स्तादेत्यादि ब्रीह्याग्रयणे नयश्च इति त्रिरुपांशु त्रिरुचैरुक्ता ब्रीह्याग्रयणस्याग्नीषोमा वाज्य भागौ ।
ऐंद्राग्नौ द्वादशा कपालः पुरोडाशः । वैश्वदेवश्चरः । द्यावा एथि व्य एक कपालः पुरोडाशः । देवा आज्यपाः ।
ऐंद्राग्नी उचैः । विष्णवे द्यावा एथि वा इत्युपांशु । कर्मणाश्च स द्यावायस्य इति देवता संकल्पं कुर्यात् । र
धम संनहनेन तजस्वां त्रयोविंशः । यथा स्थितिमित्यन्ये । पात्राणां द्वादशा कपाल ऐंद्राग्राथं वैश्व

देवी करुणालीला वा एषि व्यामश्वशफ मात्रमेव कपालमिति स्मरे न सह चरुणालीमे क्षणे न सह चरुमे क्षणं
 दारुपात्र्यां सहेक कपालो दासनाथं पात्रांतरमि त्यादिवैश्वदेवश्चरोः पयसि श्वः पणपक्षे पय आनीयत
 येव पात्रांतरेण पयः प्रणयेत् । पयः प्रणेय्यामीति निर्वर्षादिषु यथा देवतमहः । आत्मानो होमः सर्वव
 त । अधिवपनात् सर्वं चरुपुरोडाशीयविभागः । चरुणाल्या उन्नरत एकं कपालमुपदधाति । ध्रुवमसि ए
 चिवी । ह । अंगाराधिवा सने भभ्रूगूणाः स्व । योगमंत्रे ययहुर्म कपाले । नुतो । पुलस्तदपि व्रत । एवं वि
 मोकः । एकैक कपालो दासने । पात्रांतरे । स्यो नंते सदनं । न इत्युपस्तीर्यतस्मिन्नेक कपालमुद्धास्या वधाया
 प्रभृतमाज्यमानीया विरुद्धं कुर्यात् । ऐंद्राग्रयागांतरं विश्वेभ्यो देवभ्यो नुब्रूहि अपराधा दवदाया पूर्वार्धा
 क्रम्य दवत्याभिघारयति न प्रत्यनक्ति । अस्यां श्राव्या प्रत्याश्राविते विश्वान् देवान् यजवषट्क तेजु होति । विश्वे
 पां देवानां मुहं देवयुज्यया प्राणेः सायुज्यं गमेयमिह नुमं नृणः । द्यावा एषि वीभ्यामनु ब्रूहीत्युत्कापु
 रोडाशं सर्वं जुहामा धायाशयमानीयाभिघारयति आश्राव्या प्रत्याश्राविते द्यावा एषि वीयता वषट्क
 ते स्तुवा अपय विनयन । प्रतितिष्ठं जुहुयात् संस्त्रावेणाभिजु होति । द्यावा एषि व्योरहं देवयुज्यया भ
 योर्लो कयो रुध्या सं । भसानं प्रतिष्ठं गमेयमिति वानुमं नृणः । सिष्टकदिडयोऽत्रैतरेक कपालस्याश्रयाव

दानं। स्विष्टकृतपूर्वमाज्यस्याऽत्यास्रुवेण जुहोति। नभश्चुस्वाहा नभसहदं। नभस्य चुस्वाहा। नभस्याहदं। इष य
श्चुस्वाहा। रषायेदं। उर्जश्चुस्वाहा। उर्जयेदं। स्विष्टकृतमेषाणामनुग्रहेत्यसंस्त्रावेणाभिजुहोतीत्यादिभ्या
माकाग्रयणादिडाप्रार्शनं। सर्वत्र नवभोजन इत्युक्तत्वात्। अन्वाहार्यमासाद्या प्रथमं वत्सं ददाति रुद्रा
यणाभितिप्रतिग्रहः। ब्रह्मणो गामिति वा यथा देवतमुज्जिति वाचनं। यजमानभागप्रार्शने प्रजापतये तैत्तस्यसा
मेभद्रान्नः श्रेयः सम० स नो मयोभूः पितो० नः। ब्राह्मणतर्पणं तं समानं॥ ॥ संतिष्ठते श्रीद्याग्रयणं॥
॥ तद्य स्य श्रीद्याग्रयणेऽक्त देवतासैव सर्वेति कर्तव्यता श्रीहि शब्दस्थानेयवशब्दप्रयोगः॥ स्विष्टकृतपूर्वमा
ज्यस्याऽत्याः स्क्रुवेण जुहोति॥ सहश्चुस्वाहा। सहसहदं। सहस्य चुस्वाहा। सहस्यायेदं। तपश्चुस्वाहा। त
पसहदं। तपस्य चुस्वाहा। तपस्यायेदं। यजमानभागप्रार्शने एतमुत्सं मधुना संयुतं वयं सहस्रवत्या अधि
मना वचक्रुः। इन्द्रासीत्सीरपतिः शतक्रतुः कीनाशा आसन्नरुतः सुदानवः॥ ब्राह्मणतर्पणं तं समा
नं॥ ॥ संतिष्ठते यवाग्रयणं कार्यमिदं वैकल्पिकं॥ ॥ श्यामाकाग्रयणस्य श्रीद्याग्रयणेन सह समान
तैजतापसे श्रीद्याग्रयणे विशेषः॥ इन्द्राग्रीविश्वे देवाः सोमोद्यावाणथि वीरति॥ देवतासंकल्पे इन्द्राग्रीउच्चैः।

अन्यदेवता उपांशुः॥ एवं० कर्मणा एतादेवतास्तन्त्रेण वार्च्योः॥ इन्द्राग्नी अवसा० गोभिर्विषः० इतर आरभ्य उपां
 शुः। विश्वेदेवास०। येकेय०। सोमयास्त०। यातेधामानि०। महीद्यौः०। प्रपर्वजे०। इन्द्राग्नी विश्वान्देवान् सोमं द्यावापृ
 थिवी आवहा द्यावापृथिवी आवेहति आश्वलायने सूत्रे छान्दसमेव द्यावापृथिवी इत्यस्य श्रुतत्वादि धिना
 अस्य मंत्रत्वे भावस्यातेन बोद्धेनेत्यदि धि करणा छान्दसप्रयोक्तव्यमिति भट्टोक्तिः॥ पात्रासादेनेद्विती
 यां समेक्षणं वरुणा ली अन्यस्य यः प्रणयने निर्वापपात्र्यां व्रीही श्यामा कृष्णेदेनानि धाय धूरसी त्यादि
 वीक्षणं किं शारु निरुत्पनेन प्रतिधान्यमावर्तते निरुत्पत्तिशिषाभि मन्त्रैकीकरणमन्त्राः प्रतिधान्य
 मावर्तते॥ आहवनीया वेषणादितं त्रेण॥ उर्वतरि सुमन्त्रितं॥ अदि स्यावा मुपस्थे सादयामि॥ अग्रे ह
 व्यं रक्षस्व॥ अथ वीक्षणदितं त्रेण॥ मित्रस्य वां बभ्रुषा प्रेक्षुमा भैष्टमा संविजायां मावाप्हिं सिषां
 (सुरूणी वाताया॥ निरुत्पत्तानभि मन्त्रा मपितथ॥ इमे देवानां॥ इमे उ नः सुह॥ स्वाप्येवां नारात्यै प्रो
 क्षणादियथा देवतं॥ रुभयो भेदेन प्रोक्षणं॥ श्रीहिषेव हविस्सुहृता कानि व्रीह्यवघातकात् के रयामा
 कानुपोद्यच्छते॥ तदुलप्रक्षालननिनयनां ते श्यामा कान्मन्त्रेणालूखले निधामा वहन्तीत्यादि पुनस्त्रिः

फलीकरणप्रेषः॥ भिन्नबीजत्वान्नविभागः॥ श्यामाकानामित्यादीनां बीजतं चानुसारेण भावना
 यं॥ मुख्यक्रमेणोपहोमौ॥ यस्मिन्देशे श्यामाकादीनामन्यतमस्या भावरत्नत्रयं तदाग्रं ग्रयणलोपः॥
 द्यावापृथिवीययागमाज्येनैव केचिदिच्छंति॥ ब्रह्माग्रयणे श्यामाकप्रस्तरं वा कुर्यात्॥ तेन सौम्या
 ग्रयणमिष्टं भवति सौम्यं निरूप्यं वा ऐंद्राग्रादीनां निर्वपः॥ तदा यजमानभागप्राप्तेन तदीय एवमं
 ३॥ ॥ संतिष्ठत आग्रयणं ॥ ॥ ॥ अनेन प्रियतां देवो भगवान्मंगलेश्वरः॥ लक्ष्मीनृसिंहः
 पूर्वेषामस्माकं कुलदेवतं॥ ॥ इति शोषा आधानप्रयोगः समाप्तः॥ ग्रंथसंख्या ॥ ८५० ॥ ॥